

ATATÜRK HAKKINDA
AYDIN SINIF ŞÂİRLERİMİZİN YAZDIĞI ŞİİRLER

(1915—38)

FEVZİYE TANSEL

Türk edebiyatının yeni devirleri üzerinde çalışanlar için ele alınması gerekli konulardan biri de, Atatürk hakkında yazılmış olan eserlerdir. Hâtıra, roman, hikâye, tiyatro, v.b. nevi'lerdekinden daha çok şiirlerde yer-yer bahsedildiği gibi, bütünüyle ona ayrılmış bulunanlar da sayıca az değildir. Destanları bir risâle, bir kitap teşkil eden, onun hakkındaki muhtelif şiirlerini bir kitap şeklinde toplayan şâirlerimiz de bulunmaktadır. Mustafa Kemal için yazılan şiirlerin çokluğu, halk ve aydın sınıf şâirlerimizin söyledikleri, yazdıkları şiirlerden seçilmiş, daha doğrusu derlenmiş örnekleri içine alan, sayıca yüzü aşan antolojilerin yayımlanmasına yol açmıştır.

Elimizde, Atatürk hakkında yazılanları içine alan başlıca altı bibliyografya bulunmaktadır. 1941-74 yılları arasında yayımlanan bu eserlerde, ona dâir yazılmış şiirlerin yer-yer, topluca görüldüğü kitapların, makâlelerin kaydedildiği bölümler vardır; S.N. Özerdim'in hazırladığı bibliyografyada ise, konunun sınırlanmış olması, bir başka deyişle Türk basınında belli sürede yayımlananların tesbit edilmesi dolayısıyla şiirlerin neşredildiği gazete, dergilerin de bibliyografya künyeleri ayrı-ayrı verilmiştir¹.

Atatürk için yazılmış yalnız şiirleri içine alan eserler tertip bakımından çok muhtelifdir: Birkısmı, bir şâirin, onun doğumundan veyâ Mütâreke yıllarından başlayarak ölümüne kadarki hayâtını bütün hâlinde anlatan destanlardır; aynı şâirin, onun için yazdığı başka-başka şiirlerini topluca yayımladığı eserler de vardır. Sayıca az olmayan böyle eserlere göre antolojiler daha kabarık yekûn tutmaktadır: Antolojilerden birkısmı konu bakımından sınırlıdır; yalnız marşlara, veyâ ağıtlara, çocuklar için şiirlere ayrılmıştır. Birkısmın-

¹ Bunların bibliyografya künyeleri için bk., F. Tansel *Atatürk hakkında Ozanlarımızın Söylediği Şiirler (1919-1938)*, *Belleten*, c. XLII, nu. 167, Temmuz, 1978, s. 466, not—2.

dakiler şâirlerin doğum yıllarına göre sıralanmıştır; yalnız bir dergide, *Türk Dili*'nde yayımlananları; yalnız gençlerin şiirlerini içine alanlar yok değilse de, şiirlerin hiçbir sınıflandırmaya bağlı kalınmaksızın gelişi-güzel harman edildiği antolojiler daha çoktur. Atatürk hayatta iken, onun hayâtını, Kurtuluş Savaşı'nı, Cumhuriyet yıllarını içine alan baştan sona manzum, veyâ muhtelif şiirlerden meydana gelen destanlar, eserler neşredilmiştir; fakat antolojiler ölümünden hemen sonra yayımlanmaya başlamıştır; yanılmıyorsak bunların ilki *Ata'ya Gözyaşları*'dir². 1938-59 yılları arasında neşredilen antolojiler sayıca çok değil, az-çok emek verilerek hazırlanmıştır. 1958'den sonra böyle eserlerin sayıca arttığı dikkati çeker; bunun başlıca sebebi, 1958'de N. S. Özerdim'in, 1963 ve 1968'de Muzaffer Gökman'ın hazırladıkları Atatürk bibliyografyalarının yayımlanmış bulunmasıdır. Yalnız sayıca değil, sayfa adedi de gittikçe artan bu antolojilerin çoğu, bu nevi'de daha önce yayımlanan eserlerdeki şiirlerin aktarılmasıyla, söz konusu bibliyografyalardan faydalanılarak yapılmış eklemelerle meydana getirilmiştir; bu yüzden, bir kısmındaki şiirlerin yarısından çoğunun *Ağıt*'lar olduğu görülür; bunların çoğunda, metinlerin nereden alındığını bildiren kayıtlara rastlanılmamaktadır. Bütün bu antolojilerden çoğunun birleşik yanlarından bir başkası, metinlerin aydın sınıf şâirlerinin yazdıklarından seçilmiş, ba'zılarında sayıca pek az halk şiirlerine yer verilmiş olmasıdır. Yalnız halk şâirlerimizin eserlerini içine alan — yanılmıyorsak bir tek — antolojimiz bulunmaktadır³.

Bu araştırmamızın malzemesi, ötedenberi taradığımız gazete, dergilerin taranması, bir kısmının adı Mustafa Kemal'le hiç ilgili olmayan muhtelif kitap ve şiirlerin incelenmesiyle elde ettiğimiz notlara dayanmaktadır. Şiirler, yansıttıkları vak'a ve hâdiselerin geçtiği zamâna göre, kronolojik sıralanmıştır. Bu arada, her şâirin, yazılış tarihi, bu bilinmediği takdirde neşredildiği zamân bakımından en önceki şiirinden başlayarak, ondan sonra yazdıklarını da sırasıyla kaydettik. Araştırmamız böyle bir sınıflandırma dolayısıyla yalnız tarihî vak'a ve hâdiselerle ilgili şiirleri değil, her şâirin onun hakkın-

² Muallim Şerif Mikâil Gürfiliz, *Ata'ya Gözyaşları*, İst., 1938, Sakarya Matbaası. Dergi, gazetelerden derlenmiş kırksekiz şiiri içine almaktadır.

³ Dr. Sâim Sakaoğlu — Dr. Turgut Günay, *Halk Şiirinde Atatürk*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Nu. 65, Erzurum, 1974, Atatürk Üniversitesi Basımevi.

daki, konu ve işlenen fikir yönünden çok değişik ve zengin şiirlerine âit bilgiyi, bunların san'at değerini anlatan örnekleri de içine almaktadır.

Mehmed Emin Yurdakul'un şiirlerinde Mustafa Kemal'in adı, önce, Çanakkale Savaşı dolayısıyla yazdığı *Ordu'nun Destanı*'nda yer almıştır. Şâirimiz, bu eserin ba'zı bölümlerini, Türk Ocağı'nda Çanakkale gâzileri yararına düzenlenen müsâmerede okumuş, bunlar, *Türk Yurdu*'nun 3 Haziran, 1915 tarihli 6'ncı sayısında yayımlanmıştır. Kitap şeklindeki basımlarından 1915'tekinin değil, 1918 basımının sonundaki 28 Eylül, 1915 de, on bölümü içine alan bu eserin, 18 Mart, 1915'de kazandığımız Çanakkale deniz zaferi ardından yazılmağa başlanıp neşredildiğini anlatır. Atatürk'ün adı, X'uncu bölümün aşağıdaki ilk dördlüğünde Çanakkale gâzilerinin sembolü olarak yer alır⁴:

Ey, bugüne şâhid olan sarp hisarlar!
Ey, kahraman Mehmed Çavuş Siperleri!
Ey, Mustafa Kemaller'in aziz yer'i⁵!
Ey, toprağı kanlı dağlar, yanık yarlar!

M. E. Yurdakul'un, *Mustafa Kemal* adlı bir şiiri vardır; önce, *Zafer* başlıklı, onbir dördlüğü içine alan,

Kavminin bir i'dâm günündeydi ki
Sana bir acıklı nevha aksetti;
Sanki bir kurbanın feryâdındaki:
"Gel Kurtar!., sadası seni tiretti.

kıt'asıyla başlayan bu şiirine sonradan birçok dördlükler katmıştır; bu şiir, onun, Mustafa Kemal'i birçok yönleriyle yaşatan, dal-budak salan şiir ağacının çekirdeği sayılabilir: *Zafer ve İnkılâb* adlı iki bölüm-

⁴ *Ordu'nun Destanı*'nın tenkidli basımı, hakkında gerekli bilgi *Mehmed Emin Yurdakul'un Eserleri* — 1., *Şiirler* adlı eserimizde verilmiştir (Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan Seri 11 — Sayı 24, Ankara, 1969, T. T. Kurumu Basımevi, s. 171-95, 427 v.d.).

⁵ İ. Alâaddin Gövsa hâtıra defterinden naklen Kemal-yeri hakkında bilgi vermiştir: "15 Temmuz, 1915 Perşembe günü Liman Paşa ziyâretini müteâkub saat üçte karârgâhtan hareketle birbuçuk saat sonra Kemal-tepe mevkiinden geçtik. Orada arabalardan indik. Toplar yine gürlüyor. On dakika kadar yürüdük; Kemal-yeri ismindeki mevkie geldik ki siperlere hâkimdi. Kemal-yeri, Ondokuzuncu Fırka Kumandanı Mustafa Kemal Bey'in Arı-burnu'ndaki muvaffakiyyâtına mukâbil ona nisbetle tesmiye edilmiş mevki,, (*Çanakkale İzleri*, İst., 1926, s. 7). İ. A. Gövsa, adı geçen eserini *Anafartalar'ın Müebbed Kahramanı'na* sunmuştur.

den, altmışsekiz dörtlükten ibâret *Mustafa Kemal*'in sonundaki kayıdden, Mersin'de, 25 Şubat, 1923'de tamamlandığı anlaşılır⁶; gerek bunda, gerek 205 kıt'alık *İstiklâl Destanı* ile, 46 kıt'adan meydana gelen *Kurtarıcı*'da sözü geçen onbir kıt'ayı yer-yer görürüz⁷. Türk Milleti'ne sunduğu 112 dörtlüğü içine alan *Devrim* adlı eserinin bütününü Mustafa Kemal hakkındadır⁸.

Birinci İnönü zaferi kazanıldıktan (4-6 Ocak, 1921) sonra⁹, bu ayın onüçüncü Perşembe günü, Birinci Büyük Millet Meclisi toplantısında birçok Milletvekili kürsüye gelerek ordularımıza, aziz şehidlerimize, kahraman kumandanımıza saygı ve teşekkürlerini bildirmişlerdir. Meclis Reisi Mustafa Kemal, o günki konuşmasını şöyle sona erdirmiştir^{9a}:

“Arkadaşlar, Muhiddin Bey'in gâyet kıymetli sözlerinin hâsıl ettiği hissiyâta tercemân olmak üzere bir-iki kelime arzedeceğim. Milletimiz bugün bütün mâzisinde olduğundan daha çok ve ecdâdından daha çok ümid-vârdır. Bunu ifade için şunu arz ediyorum. Kendilerinin ta'biri vechile Cennet'ten vatanımıza nıgeh-bân olan merhûm Nâmık Kemal demiştir ki,

Vatanın bağına düşman dayadî hançerini,
Yok mudur kurtaracak bahtı karâ mâderini¹⁰!

⁶ F. A. Tansel, a.e., nu. cxxix; cxxxiii, s. 324-25; 333-45, 434.

⁷ A.e., nu. cxxxiv, s. 346-81, 435.

⁸ A.e., nu. cxxxvii., s. 394-408, 436.

⁹ Böyle tarihî vak'alar dolayısıyla faydalandığımız başlıca kaynaklar, *Atatürk hakkında Ozanlarımızın Söylediği Şiirler* adlı incelememizde kaydedilmiştir (*Belleten*, nu. 167, Temmuz, 1978, s. 468, Not — 9). Ayrıca bk., *Türk Tarih Kurumu'na Düzenlenen Atatürk ve Cumhuriyet Sergisi* (1973); Prof. Dr. Demir Uğur, *Türk Tarih Kurumu'na Düzenlenen Mustafa Kemal Arıburnu'nda Sergisi* (1973) katalogları.

^{9a} *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* — 1., T. B. M. Meclisi'nde ve C. H. P. Kurultaylarında (1919-1938), İst., 1945, Maârif Matbaası, s. 146 v.d.

¹⁰ *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları* adlı eserimizde şiirin muhtelif basma ve yazmaları hakkında, v.b. bilgi verilmiştir (C. II., Ankara, 1969, Türk Tarih Kurumu Basımevi, bk., *Umîmî İndeks, Vatan Mersiyesi* maddesi). Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi'nde, rik'a ile, 1296 (1878)'de istinsâh edilmiş bir yazması vardır (Fehmî Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu*, c. II., İst., 1961, Küçük Aydın Matbaası, s. 236, nu. 524; bu yazmada şiirin adı *Mersiyeye-i Vataniyye*'dir. Kendi kitaplığımızdaki, vatanî şiir ve nesirleri de içine alan yazmada (Nu. 73, s. 14-22) tamâmı vardır; şiirin başında Hâk-pây-i şâhâne'ye takdim edildiği, sonunda 9 Nisan 1313/21 Nisan, 1897 tarihi kaydedilmiştir.

İşte bu kürsüden, bu Meclis-i ‘âli’nin Reis’i sıfatıyla hey’et-i ‘aliyyenizi teşkil eden bütün a’zânın nâmına ve bütün millet nâmına diyorum ki,

Vatanın bağına düşman dayasın hançerini,
Bulunur kurtaracak bahtı karâ mâderini!

Nâmık Kemal ile Hikmet Bey’in birlikte, Türk-Rus Savaşı’nda uğradığımız bozgunundan, Berlin Andlaşması’ndan (13 Temmuz, 1878) sonra, Midilli’de birlikte yazdıkları *Vatan Mersiyesi*’nde yer alan beytin, Mustafa Kemal tarafından günün şartlarına uygun olarak değiştirilmiş şekli, onun bu konuşmasını dinleyen bir Milletvekili tarafından beytin ikinci mısra’ı tasmîn edilmiş, beş kıt’adan ibâret bu şiir, 15 Ocak, 1921 tarihli *Hâkimiyet-i Milliyye*’de (Nu. 97), yazanın adı yerinde yanyana üç yıldız (***) işâretiyle yayımlanmıştır¹¹. Son beytinde bu kurtarıcının M. Kemal olduğu ifade edilmiştir.

Halil Nihad Boztepe’nin,

Feyz-i Nisân oldu sârî bâğ ve büstân üstüne
“Şevk-ı müstevlî tamâm eczây-i ekvân üstüne,,

beytiyle başlayan, otuzüç beyitlik, “Mustafa Kemal için,, *Kasîde*’sinin sonundaki 7 Nisan, 1337 (1921) tarihi, sözü edilen şeyler, bunun İkinci İnönü Savaşı’ndan (28-31 Mart — 1 Nisan, 1921) hemen sonra yazıldığını anlatır¹². Mustafa *Kemal Paşa* adlı,

Ben kimim dağ başında bir Pâşa
“Sâhib-İ hükûm ve sâhib-İ da’vâ,,

beytiyle başlayan şiiri, Kütahya-Eskişehir Savaşları’ndan (10-25 Temmuz, 1921) sonra, Sakarya Savaşı sırasında (29 Ağustos — 13 Eylül, 1921) yazılmıştır; sonunda 29 Ağustos, 1921 tarihi vardır¹³. H. N. Boztepe’nin bunlardan başka, sonunda 19 Şubat, 1339 (1924) tarihi bulunan *Gâzî’ye* başlıklı bir gazeli ile, “Mustafa Kemal Paşa Hazretleri’ne,, sunduğu, *Kasîde-i Vatan*’ı da vardır; sonunda, 1923’de

¹¹ Bu neşirde tertip yanlışları bulunduğu bildirilerek, tekrar yayımlanmıştır (Nu. 98, 17 Kânûnisânî, 1921).

¹² *Sihâm-ı İlhâm*, İst., 1921, Mahmûd Bey Matbaası, s. 238 v.d.

¹³ *Âyine-i Devrân*, İst., 1342/1924, s. 54-56. Sonunda 13 Temmuz, 1337 (1921) tarihi bulunan *Ordu’nun Taarruzu*’nun da ilk beyti Mustafa Kemal hakkındadır (A.e., s. 57 v.d.).

yazıldığı kaydedilen 249 beyti içine alan *Kasîde-i Vatan*'ın Cumhuriyet'in i'ânından sonra yazıldığı anlaşılmaktadır¹⁴.

Sakarya Savaşı dolayısıyla yazılan bir başka şiir, Kilisli avukat Kadri Timurtaş'ın altı dörtlükten meydana gelen, Mustafa Kemal'e sunulan *Kilis'in Hediyesi*'dir; şâirin, Gâzî Paşa'nın Reis-i Cumhur seçilmesi üzerine düşürdüğü, noktalı harfleri H. 1339 (1921)'u gösteren,

Ne saâdet, ne şereftir bu büyük millete ki
 “Ola Gâzî Paşa'mız mülke Reis-i Cumhür,,
 „اوله غازى پاشامز ملکه رئیس جمهور،”

beytiyle sona eren *tarih kut'ası* da vardır¹⁵.

M. (Mete?) Celâl imzâlı, *Şanlı Ordu'ya* başlıklı, Sakarya Savaşı'nın sona erdiğinin ertesi günü yayımlanan dört kıt'alık şiirin son dörtlüğünde, Tanrı'dan Türkler'le birlikte Kemâl'inin de yaşatılması dilediğinde bulunulmuştur:

Ey Türk, sana mahsûs bu şâhâmetli zaferler,
 Baştan-başa târîhi değıştirdi bu azmin...
 Halkın sesi hakkın sesidir, hakkını iste,
 Hak dâim ede, hak ve Kemâl'in ile dâim¹⁶!

Suhâ Zâhir'in yazdığı *Mehmedcik'in Sakarya Destanı*, bu savaşın sona erdiği gün, 13 Eylûl, 1921'de yayımlanmıştır. Kırk dörtlüğü içine alan, Mehmedcik ağzından tertiplenen bu şiirde, harbin muhtelif safhaları baştan sona canlandırılmış, yer-yer Gâzî'den de bahsedilmiştir. Tarih, edebî kıymet bakımından mühim ve çok güzel olan bu destanın Gâzî hakkındaki kıt'alarından ikisini veriyoruz:

¹⁴ A.e., s. 59. Bu şiirin Gâzî hakkındaki en güzel beyitlerinden onbiri: *Mustafa Kemal* başlığı altında *Türk'ün Altın Kitabı — Gâzî'nin Hayâtı ve Büyük Halâskârımız hakkında Münevverlerimizin ve Meşâhirimizin İntubâ'ât ve Mülâhazâtı*, İst., 1928, Türk Neşriyat Yurdu, s. 43 v.d. *Cumhuriyet-Nâme* adlı şiirinde de Gâzî'den bahsedilmiştir (*Âyine-i Devrân*, s. 40, şiirin yazılış tarihi 5 Teşrinisânî, 1339(1923)'dur.

¹⁵ Fâruk K. Timurtaş, *Atatürk için Şiirler*, *Türk Kültürü* mec., nu. 38, Aralık, 1965, s. 150 v.d. “Birinci şiir Sakarya Zaferi dolayısıyla yazılmış ve mahallî gazetede neşredildiği gibi, Havâlî Kumandanlığı vâsıtasıyla Mustafa Kemal Paşa'ya da takdim edilmiştir.,; “İkinci şiir, Gâzî Paşa'nın Reis-i Cumhur seçilmeleri dolayısıyla yazılmış bir tebrik *tarih*'idir., bilgisi verilmiştir. İlkinin sonunda (13 Teşrinievvel, 1337/1921), ikincisinde (13 Teşrinisânî, 1339/1923) tarihleri vardır.

¹⁶ 2 Nisan, 1921 tarihli *Hâkimiyyet-i Millîyye*'den naklen Enver Behnan Şapolyo, *İstiklâl Savaşı Edebiyatı Tarihi — Nesirler ve Şiirler*, İst., 1968, Ak Kitabevi, s. 139-40.

Mustafa Kemal'e Hak oldu mu'ın:
 Orduyu bozgundan eyledi em'n;
 Bir gece uğraşıp sabaha değ'in
 Düşmanlara kurdu bir eyi kapan!

 Çıkmağa başladı Gâzi'nin sözü,
 Her zamân Tanrı'ya doğrudur özü;
 Kör oldu Yunan'ın çıkası gözü,
 Firâra yüz-tuttu kaldırıp taban!

Şâirin kaydettiği notundan, bu destanın Bolu'da neşredilen *Derdli* gazetesinin 13 Eylûl, 1921 tarih ve 82 numaralı sayısına ilâve olarak basıldığı, orduya dağıtıldığı, Garb Cebhesi Kumandanlığı'nın isteği üzerine tekrar birkaç bin nusha bastırılarak orduya gönderildiği anlaşılıyor¹⁷.

Yalnız Mustafa Kemal için yazılan şiirlerden biri de Nâmık Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bolayır'ın *Hoşnud musun Paşa Baba* adlı eseridir:

Süngülerin uclarından Yıldız-yıldız doğdu vatan!
 Türk alında yeni doğan Hak güneşi benzer sana;
 Hoşnud musun Paşa Baba?

kıt'asını içine alan bu şiir Sakarya zaferinden sonra yazılmıştır¹⁸; çocuklar için yazdığı *Cumhur Reisi*'nde,

Mustafa Kemal adını Defterin başına yazın
 Onun büyük sîmâsını Küçük kalbinize kazan

diyen şâirimiz, İstiklâl Savaşı dolayısıyla onun Türk Milleti'ne neler kazandıracağını öğretip duyurmağa çalışmıştır¹⁹.

Naim Hâzım'ın oniki dörtlükten meydana gelen, *Büyük Ordumuz'a* adlı şiirinin aşağıdaki kıt'asından, Sakarya Savaşı'ndan sonra yazıldığı anlaşılır:

Ondört günü biz bir koca târîhe mu'âdil
 Tutsak yeri var; çünkü o, bir orduyu boğdu..
 Ondört gün, evet, haşmet-i mâzîmizi hâmil
 Bir devre ki ondan yeni bir Türkiya doğdu!

Şâirimiz, bunun bir dörtlüğünde *K e m a l* kelimesini, tevriye san'atı yaparak iki ma'nâda kullanmıştır:

¹⁷ *Çankırı Destanları*, b.t.b.y.y., s. 42-48.

¹⁸ *Ana-vatan*, İst., 1337 (1921), Sanâyi'-i Nefîse Matbaası, s. 22 v.d. (Bk., aşağıdaki not — 110).

¹⁹ *Şiir Demeti*, İst., Kitaphân-i Hilmî, 1341 (iç kapağında 1340), s. 19-22.

Susmak ve senin pîş-i Kemâl'inde (kemâlinde) eğilmek,
 Takdsin için en iyi bir şi'r idi bence;
 Lâkin beni durdurmadı çöştükca o mevce
 Kâbil mi taşan rûhu bu gün susturabilmek ²⁰!

Muzaffer Hâmid *Kahraman Türk Askeri'ne* adlı, yirmiiki dörtlülüğü içine alan, sonunda Ankara—1337 (1921) tarihi bulunan şiirinde ise, Anadolu ve Tırakya'da Yunanlılar'ca ele geçirilen vatan topraklarımız, bu arada 20 Haziran, 1921'de Bursa ve Edirne'nin işgâli üzerinde durmuş, askerlerimizin ve Şanlı Rehber'leri Mustafa Kemal'in yarın için kurtuluşu müjdeleyen kahramanlıklarını öğmüştür:

Silâhlarında alevler parıldayan asker,
 Senin mahâbet-i çehrenden ordular titrer
 Ve gözlerinde yanan huzme-huzme nûr-i zafer,
 Işıklarıyla şu gam-dîde yurda neş'e döker..
 Şu yanda Bursa yeşil gözleriyle Marmara'nın
 Köpüklü sâhili üstünde hıçırıp yanıyor..
 O yanda şanlı Meriç dalga-dalga çalkanıyor,
 Saçıp semûmunu her mevcisiyle son yaranın..

Bu günki azm ve şâhâmetle parlayan şu alev,
 Yarınki nesle ne hoş meş'al-î necât oluyor..
 Parlıtıyla bu dehlîze neş'eler doluyor.
 Şu Şanlı Rehber'i, asker unutmama, candan sev ²¹!

Tal'at Paşa'nın Dâhiliyye Nâzirliği sırasında Müsteşarlık vazifesine getirilen Sâmih Rif'at, daha sonra bir süre açıkta kalmış, İstiklâl Savaşı başlangıcında Ali Fuad Paşa ile haberleşme yolunu bulmuştur; onun, Yumurta tâciri Hasan Efendi adını takınarak, Hareket Ordusu Kumandanı Hüsnü Paşa ile birlikte, İstanbul'dan kaçtığını biliyoruz. M. Emin Yurdakul ile ordularımız arasına girmiş, askerlerimize vatan borcunun kudsiliğini anlatan hitâbelerinden birini İkinci İnönü Zaferi'nin kutlanması dolayısıyla Ankara'da (2 Nisan, 1921), bir başkasını İnönü'nde (30.vi.1921) vermiştir ²².

²⁰ Sa'deddin Nüzhet — Mehmed Ferid, *Konya Vilâyeti Halkıyyât ve Harsıyyâtı*, Konya, 1926, Vilâyet Matbaası, s. 136 v.d.

²¹ *Babalık* gzt., nu. 2191, 12 Eylül, 1926. Fahrî Zeki'nin, sonunda 1337 (1921) tarihi bulunan *Sakarya* başlıklı şiiri *Büyük Serdârı'na İthâf* edilmiştir; metninde, Mustafa Kemal adı geçmemektedir (*Domluşınar* mec., nu. 1, 23 Mart, 1341/1925).

²² S. Nüzhet Ergun, *Sâmih Rif'at, Hayâtı ve Eserleri*, İst., b.t.y., Semih Lutfi Kitaphâne ve Matbaası, s. L, Lxv. Bahsettiğimiz hitâbeleri, bu yoldaki başka yazıları o günlerde *Hâkimiyet-i Milliyye* ve *Yeni Gün* gazetelerinde yayımlanmıştır.

O kanlı savaş yıllarının duygu ve heyecanlarını yaşatan şiirlerinin sayısı az değildir. İşte onlardan biri, 30 Ağustos, 1338 *Gelesi—Karahisar'da...* *Sarı Arslan, İntikam, Toplanış, Bayram, Baskın* adlı beş bölümden, ondokuz kıt'adan meydana gelen bu şiirde, aşağıdaki mısralardan anlaşıldığı gibi, adı geçen Sarı Arslan ile, mecâz yoluyla Başkumandan Mustafa Kemal canlandırılmıştır²³:

Önde giden Sarı Arslan,
Seslenecek bir kayadan;
Onun, "Yürü!.., dediği ân
Doğacak bir kanlı şafak;
Türk vatanı kurtulacak!

Başkumandanlık Meydan Savaşı'ndan sonra, 1 Eylül, 1922'deki "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir.. İleri!., emrinin yarattığı heyecanı, ma'nevî kuvveti yansıtan,

Yaslı gittim, şen geldim,
Aç koynunu ben geldim!

beytiyle başlayıp, aşağıdaki dörtlükle sona eren *Akdeniz Kıyılarında*, çok ün kazanan, unutulmaz bir şiiridir²⁴:

Yürü, ey şanlı Gâzî,
Kılıcı kanlı Gâzî,
Seni Meriç bekliyor,
Büyük unvanlı Gâzî!

Sâmih Rif'at'ın *Yakacak'ta Bir Akşam, Asker Koşması, Yürüyüş Marşı, Türk Ocağı Gençleri'ne* adlı şiirlerinin bütünü Mustafa Kemal hakkında değilse de, bunlarda yer-yer onun sözü edilen epeyi güzel mısralar, dörtlükler vardır. Kendi deyişiyle, "Muhterem Muallim Âfet Hanımefendi'ye,, hitâbeden mektubu ile gönderdiği şiiri ise, baştan sona Mustafa Kemal hakkındadır; 18 Mart, 1930 tarihli bu Mektubunda, "...Mücâdele esnâsında Büyük Gâzî, üç-dört arkadaşım ile beni husûsî himâyesiyle ihyâ etmişti. Geçen gece onun

²³ *Türk Turdu* mec., c. 4-24, nu. 27-28, Mart-Nisan, 1930, s. 1-4.

²⁴ S. Nüzhet Ergun, a.e., s. 111-12; şiirin tam metnini veren müellif, *Türk Müsıkîsi Antolojisi*'nde onun bestekârlığına, bestelediği şiirlere dâir bilgi vermiştir (C. II., İst., Rizâ Koşkun Matbaası, 1943, s. 639, 684-86). Edhem Üngör'ün eserinde *Akdeniz Marşı (Gelibolu Marşı)* adıyla notası, metni verilmiştir; metnin neşri epeyi hatâlı, kıt'aların sırası çok karışıktır (*Türk Marşları*, Ankara, 1965, Ayyıldız Matbaası, s. 208). Hayat çizgisi, besteli şiirleri hakkında ayrıca bk., Yılmaz Öztuna, *Türk Müsıkîsi Antolojisi*, c. II., İst., 1976, Millî Eğitim Basımevi, s. 205, 209; söz konusu şiirin adı *Ordu Marşı*, makâmı *Hicâz* olduğu kaydedilmiştir.

nâfiz ve ilâhî bakışları karşısında kendi-kendime düşündüm ve ağladım. Samîmî gözyaşlarımı şu perîşân neşîdemle size gönderiyorum,, diye bahsettiği, Mustafa Kemal'in kahramanlığı, ümit ve tesellî dağıtan kudreti üzerinde durduğu bu şiirine, *Seni unutanlara bu vatan harâm* olsun mısırâyla son vermiştir ²⁵.

Birçok şâirlerimizin Mustafa Kemal hakkındaki şiirleri için Afyonkarahisar-Dumlupınar Büyük Meydan Savaşı, bu 30 Ağustos Zaferi ile, 9 Eylül, 1922'de İzmir'in kurtuluşu, 18 Eylül'de Anadolu'nun düşmandan temizlenmesi bir başlangıç noktası olmuştur. Kuvây-ı Milliye'nin ma'nevî zenginlik ve kuvveti ile, Yunan askerlerinin bu bakımdan zayıf yönlerini *Ordumuzda Bir Şâir* ²⁶ adlı şiirinde karşılaştırıp canlandıran Abdülhak Hâmid, şehidlerimiz hakkındaki, oniki kıt'alık,

Yüce Türk-oğlu, Türk olan neferât,
Yücedir hem sizin Kumandan'ımız,
Azamettir demek ki her yanınız
ve bu, halkın dilindedir nekarât !

dörtlüğünü de içine alan *Gıyâben Dumlupınar*'da başlıklı şiirini "Gâzî Paşa Hazretleri'ne,, sunmuştur ²⁷. Yahya Kemal, "Bir Milletın başına gelebilecek nekadar felâket varsa hepsiyle haşr-neşr olduğumuz bu senelerde önümüze düşüp bizi tekrar hayâta çıkaran Mustafa Kemal Paşa'nın sîmâsını ileride tehattur edecek bir Türk, Abdülhak Hâhid'in bu mısırâındaki çerçive içinde görecek:

Akardı pâyına Maşer-misâl bir millet!

Çoktan, pek çoktanberi bu millet, bir oğlunun şahsında böyle temesül etmemişti,, diyor ²⁸. Mustafa Kemal'in dehâsını, milletimizi temsil kudretini en güzel anlatan şiirlerinden birini edebiyatımıza kazandıran da yine Hâmid olmuştur: Şâirimiz, onun bu üstün varlığını, yalnız düşünce ve duygularına, heyecânlarına, hayâllerine dayanarak anlatmaktan başka, mısırâlarının yer-yer dalgalanıp

²⁵ S. N. Ergun, a.e., sırasıyla s. cxxxiv, 113, 115, 119.

²⁶ *Yarın* mec., nu. 42, 14 Eylül, 1938 (1922).

²⁷ *İkdâm*, 30 Ağustos, 1924; aynı günde, *Cumhuriyet*, nu. 113. *Millî Mecmua*, nu. 21, 15 Eylül, 1940/1924.

²⁸ Yahya Kemal, *Eğil Dağlar*, İstiklâl Harbi Yazıları, İst., 1966, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları'ndan, "Mustafa Kemal Paşa,, s. 116. Bu mısırâ, Hâmid'in Yavuz için olan *Kabr-i Selâm-i Evveli Ziyâret* adlı şiirinde geçmektedir (*İlhâm-ı Vatan*, İst., 1334, Matbaa-i Âmire, s. 61).

yükselen âhengiyle de duyurmaktadır; bu yüzden, son iki kıt'ası 1925 Ekim'inde, bunun dışında kalan yalnız öteki kıt'aları 1928'de yayımlanan bu güzel şiirin ele geçebilen bütününi veriyoruz²⁹:

Nedir bu inkılâb-ı dîde-tâb,
Bu nâşir-i zafer kuvây-i hârîka?
Livây-i Mustafâ Kemâl,
Hurâfe-küş o bârîka,
Ki yerde, gökte henüz halk olunmamış seyri!
Nedir kuvây-i Mustafâ Kemâl?
Dehây-ı Mustafâ Kemâl!

O bir dehâ ki diyor kâinâta, "Arş! İleri !,
Humây-i himmetinin Şark u Garb bâl ü per'i;
Cihân-şumûl olacaktır onun bu şâh-eseri !
Evet, bu inkılâb-ı pür-şitâb,
Adâletin kıyâmıdır ve hakkın ihtilâlidir;
Zalâm-ı kahr ve zulmün indifâ' ve inhilâlidir.

Ya olmasın mı müstecâb
Du'ây-i Mustafâ Kemâl!

Bakıyye-İ vatan onun vedî'a-i celâlidir,
'Alâ'im-İ zafer onun dehâsının zelâlidir!

Semâda gördüğün hilâl zemîne bir işâreti,
Zemîne, yâ zamâneye tenevvürün beşâreti:
Ziyây-i Mustafâ Kemâl!

²⁹ *Dâhi-i Teceddüd'e* başlığıyla önce son iki kıt'asının Hâmid'in el yazısıyla, imzâsıyla klişesi *Dumlupınar* mecmuasında yayımlanmıştır (Nu. 4, 6 Ekim, b.t.y. Mecmuanın 1'inci sayısı 23 Mart, 1341/1925'de basıldığından, bu yılda neşredildiğini söyleyebiliriz). Bu basımında, "Bu şiir Dâhi-i Teceddüd'e Dâhi-i edeb'den bir ithâftır. Abdülhak Hâmid Beyefendi bu şiiri, sûret-i mahsûsada *Dumlupınar'da* dercedilmek üzere kaleme almışlardır,, notu verilmiştir. Yalnız matbaa harfleri ile metnindeki başlığı *Dâhi-i Teceddüd'e'dir*. Bu iki kıt'a dışındakiler *Türk'ün Altın Kitabı'nda* *Gâzî* başlığı ile basılmıştır (C. II., İst., 1928, s. 9 v.d. — *Gündüz mecmuası* (C. III., nu. 14, 1 Mayıs, 1937). Önce *Dumlupınar'da* basılan son iki kıt'asının klişesi, yeni harflerimize çevrilen metni *Dumlupınar'dan* alındığı kaydıyla *Ülkü'de* de yayımlanmıştır (C. IX., nu. 51, Mayıs, 1937, s. 162). Bu son iki kıt'a, *Dumlupınar'ın* sayısı da verilerek, Behçet Necâtigil'in derlediği *Atatürk Şiirleri* antolojisinde vardır (Ankara, 1973, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 11). Fâruk Timurtaş tarafından neşredilen *Dâhi-i Teceddüde* başlıklı on mısra'nın *Dumlupınar'ın*, 6 Ekim, 1925 tarihli 4'üncü sayısından alındığı kaydedilmiştir (*Türk Kültürü*, aynı makâle, s. 26); *Dumlupınar'da* böyle bir metin yoktur; bu on mısra, *Türk'ün Altın Kitabı'ndan* alarak neşrettiğimiz kısmın ikinci kıt'asının 4-8'inci mısraları ile üçüncü kıt'asının bütünüdür.

Ki in'ikâsını İmân edindi Türk neferi:
 Kemâl'inin bu da peygamberâne bir zaferi !
 Hudây-i Mustafâ Kemâl,
 Onun kudümü için saklamış bu beldeleri;
 Fakat sezâdır o Hâlık ederse gökle yeri
 Fedây-i Mustafâ Kemâl!
 Büyük ğazâ, büyük zafer bu inkılâb !
 Büyük ğazâ teğallübe:
 Büyük zafer taassub ü teseyyübe..
 Ğazây-i Mustafâ Kemâl !
 Evet, cehâlete ilmin bu bir büyük zaferi;
 Cihân-şumûl olacaktır onun bu şah-eseri !
 Yarın bu seyre denir kahramanların seferi,
 Kuvây-i Mustafâ Kemâl:
 Dehây-i Mustafâ Kemâl !

Hâmid'in bütünü ile Mustafa Kemal'den bahsettiği şiirlerinden biri de onun İstanbul'a gelişi (1.VII.1927) dolayısıyla yazdığı, dört kıt'alık,

Sen ki hilkat denilen ummânın
 En büyük incisisin !

beytiyle başlayan, son kıt'asını,

Bu meşâ'ib-zede cem'iyete sen
 Yeniden bir vatan ettin ihdâ;
 Görüyor şevk-ı tulû'unla senin
 Yeni bir 'id-i zafer İstanbul;
 Kendi âsâr-ı dehânın belki
 Sende hayretcisisin !
 Kâ'inâtında tecellî buyuran
 Hâlık'ın sende o hâsiyeti var !

mısrâları teşkil eden *Büyük Gâzi'*ye'dir³⁰. Hâmid, altmışaltı beyitlik *Halk* şiirinde dâhilerin meydana gelişindeki muhtelif te'sirler, bu arada o toplumu teşkil eden halkın da fikir ve temâyüllerinin üzerinde durmuş, bu münâsebetle yer-yer Gâzi'den de bahsetmiştir. *Halk*, işlenen fikirlerin özü diyebileceğimiz,

³⁰ *Güneş* mec., nu. 12, 30 Haziran, 1927, s. 1. Bundan alınarak, üçüncüsü dışındaki kıt'aları Faruk Timurtaş tarafından yayımlanmıştır (*Türk Kültürü* mec., aynı makâle, s. 27). Aynı şiir, yine üçüncü kıt'ası eksik olarak Behçet Necatigil'in *Atatürk Şiirleri* antolojisinde de vardır (1973 basımı, s. 12).

Ey halk, senin demek o gözler;
Hattâ seni gösterir o sîmâ,
Ben söylüyorum sınırlar_amma,
Sen bil ki bütün senin bu sözler..
İlhâmı fakat Dehâ'dan_aldım;
Tûfân-ı zekâ içinde kaldım.

Tekrâr edeyim şu fikri inşâd:
Ferdiiyetidir cemâatin bu,
Cem'iiyetidir debâ'etin bu!
Ey Türk, sana Türk'ten_oldu imdâd,

Gâzî ki bu gün mümessilindir;
Elbette senin mümâsilindir.

Gençler, yazınız —sükût et ey pîr—
Sizden gelecek gelirse hamle,
Tedbîr alınır mı tek kalemle!
Çok hamle gerekti, çok da tedbîr,
Gâzî bunu fi'len_etti isbât,
Milliyete en büyük mükâfât³¹!

Nazif Alp'in *Halâskârımız* başlıklı, *Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne* ithâfî bulunan, yedi kıt'alık, 1922 Haziran'ında basılan şiiri, yaklaşmakta olan büyük zaferlerin ümidlerini yansıtmaktadır;

Şu zavallı millet gülerken, yarın,
Altun nûrlarıyla doğacak Hilâl!
Durdukça rûhumun fevkında nâmın,
Sen çok yaşa, büyük Mustafa Kemal!

mısrâları ile sona ermiştir³². Ressâm Sâib'in *Akdeniz'e* adlı, onsekiz mısra'ı içine alan, sonunda 1922 tarihi görülen şiirinin aşağıdaki kıt'alarında, Mustafa Kemal'in, 1 Eylül'de, "*Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz!*", emrinden sonraki, 9 Eylül İzmir zaferine koşup giden günlerin heyecânı canlandırılmıştır:

³¹ *Yeni Türk* mec., nu. 18, Şubat, 1934, s. 1336-39. *Halk*'ın tam metni Hıfzî Tefvik Gönensay tarafından tahlil edilerek yayımlanmış, baştan bir kısmının şâirin el yazısıyla metninin klişesi de verilmiştir (*Hâmid'in Son Yılları ve Son Şiirleri*, İst., 1943, *Vakit* Matbaası, s. 77-87).

³² N. Z. imzâsıyla basılmıştır (*Babalık* gzt., nu. 860, 5 Nisan, 1338/1922); *Konya'ya Vedâ* başlıklı şiiri neşredilirken verilen bilgidен, bu gencin Mekteb-i İ'dâdî-i Askerî'yi bitirdiği, Kars Ta'limgâhı'na gitmek üzere olduğu anlaşılıyor (A. gzt., nu. 937, 940, 7, 11 Temmuz, 1922).

Keskin ucu süngülerin
Kumandan'ın gür sesini
Yürü ordu, yürü ordu,
Türk ordusu yürüyordu,

Gösterirken iler'sini,
Duyuyordum derin-derin..
Hedef olan Akdeniz'e!
Siperleri eze-eze³³..

Rif'at Ahmed'in *İstikbâl* adlı, sonunda yine 1922 tarihi bulunan bütününü verdiğimiz şiirinde de 9 Eylül'de İzmir'in, 10 Eylül'de Bursa'nın kurtarılmasından önceki günler yaşatılmaktadır:

Genç kızlar ağlamayın,
Sırma saçlar üstüne
Heybetle geçmiş başa
Arkasında civanlar,
Yol verin yiğitlere
Sel gibi coşa-coşa
Tuttu cihâni nâmın
İstiklâli kurtardın

Kalbimi dağlamayın,
Siyah tül bağlamayın!
Geliyor Kemal Paşa;
Kükremiş arslanlar var!
Keşiş, Boz-dağ, Yamanlar,
Geliyor Kemal Paşa
Şükre sezâ ikdâmın
Güldü yüzü İslâm'ın

Ey Paşa, yüce Paşa,
Milletinle bin yaşa³⁴!

Ermenakli Hasan Rüşdî (1258/1868-69—19 Ocak, 1936), Mülkiye Mektebi'nin beşinci sınıfında iken önce tutuklanmış, sonra sürgüne gönderilmiş, meslek hayatının ilerideki yıllarında da hicviyeleri yüzünden huzursuz bir ömür sürmüş, Konya Lisesi'nde Edebiyat ve Felsefe hocası iken ölmüştür. İzmir için iki destanı vardır; kendi ifâdesine göre, *Üç Sene Evvelki* ve *Bu Günki* başlıklı bu destanlarını neşrettiği 1923'-de değil, ilkinin İzmir'in Yunanlılar'ca ele geçirilmesi (15 Mayıs, 1919), ikincisini buranın kurtuluşu dolayısıyla yazmıştır. Onaltı dörtlüğü içine alan *Bu Günki İzmir'i*, Mustafa Kemal'e uzun ömür dileyen kıt'asıyla sona ermiştir:

O şanlı Mustafa Kemal Paşa'mız,
Yaşasın, var olsun, budur duâmız,
Tedbiriyle bu gün, vâsıl-ı kâfir
İzmir'e kavuştuk, Hakk'a şükr olsun!

Hasan Rüşdî'din 23 Nisan'ın yıldönümü, Mustafa Kemal'in Konya'ya gelişi üzerine yazdığı, o günlerin duygu ve heyecanlarını yaşatan şiirlerinden, *Kıt'a* ve *Kasîde*'si de kayde değer³⁵.

³³ E. B. Şapolyo, a.e., s. 196-97.

³⁴ E. B. Şapolyo, a.e., s. 186-87.

³⁵ *Babalık*, Yıl-xııı, nu. 1156, 1157; 28 ve 29 Mart, 1339/1923. Hayat çizgisi hakkında kaynaklar için bk., F. A. Tansel, *Belleten*, aynı makâle, s. 467, not — 6; *Babalık*, nu. 2374, 1344; 25 Nisan, 1927, 21 Ekim, 1925.

30 Ağustos zaferinden, 9 Eylül'de İzmir'in kurtuluşundan sonra, İhtiyar Asker öğreti adıyla yayımlanan,

Zaferler(i)³⁶ tebrik için
Arar iken târîh-i sâl,
Savt-ı hâtif dedi bana:
Yaz (Gâzî Mustafa Kemal)
ياز (غازى مصطفى كمال)

tarih kit'ası'nda zaferler, Mâlî 1338'in Arab harflerinin rakam karşılığı Gâzî Mustafa Kemal adıyla damgalanmıştır³⁷. Aynı günlerde Hakîm mahlasıyla yayımlanan, *Kahraman Ordu'ya İttihâf* edilen *Zafer* başlıklı, yedi beyitlik şiirin ilk beytinde de onun adı görülür³⁸:

Çektî sipîhr-i haşmete ser, Hilâl-i zafer
Fer-î suyûf-i nusrete fer, Kemâl-i zafer

Hulûsî Yetkin'in İzmir'in kurtuluşundan hemen sonra yazdığı,

Kahr u tedmîr eyleyip a'day-i dîn ü devleti,
Zîb ü fer saldı cihânâ şu'le-î Necm ü Hilâl.
Mustafâ'dan muktebestir azm ü İmânın Kemâl
Seyfinî dâr-i cihânâ şu'le kıldı Zü'l-Celâl!

kit'ası, Mustafa Kemal'in Hey'et-i Temsiliyye'ye hediye edilen resminin altına yazılmış, Anteb'deki 9 Eylül şenliklerinde, öğrenciler elinde şehirde dolaştırılmıştır³⁹.

30 Ekim, 1919'da Mondros'ta imzalanan, 2 Kasım'da ordulara bildirilen Mütâreke'den sonra İstanbul'un işgâli sırasında İttihâdçılar'la birlikte Ziya Gökalp de tutuklanmış (28 Ocak, 1919), Bekir-ağa -bölüğü'nde, v.b. yerlerde göz hapsinde bulundurulup, 26 Mayıs, 1919'da arkadaşları ile İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır. 29 Mayıs'ta Limni'ye çıkarılan Gökalp Mondros'ta 18 Eylül'e kadar, buradan

³⁶ Metin neşrinde tertip yanlışlığı dolayısıyla bizim eklediklerimizi parantez işareti ile *italik*, fazlalıkları düz harflerle gösterdik.

³⁷ *Babalık*, nu. 982, 4 Eylül, 1338/1922. Bu gazetenin 8 Eylül tarihli sayısında Nâmık Edib'in *Bu Günün Yaşayan Ölülerine* başlıklı, altı kıt'alık şiirinin üçüncü kıt'asında da Gâzî'nin kahramanlığı öğülmüştür (Nu. 986); pek çok tertip yanlışını içine aldığından örnek veremedik.

³⁸ *Babalık*, nu. 983, 5 Eylül, 1338/1922. Bu gazetede yine Hakîm mahlasıyla, *İzmir üzerinde Muazzam Sancağımıza ve Tarih-i Zafer* adlı şiirlerde yalnız ordudan bahsedilmiştir (Nu. 989, 991; 12 ve 14 Eylül, 1338/1922).

³⁹ Hulûsî Yetkin, *Gâzianteb Savaşı Hâtıralarından Derlemeler*, Gâzianteb, 1962, Işık Matbaası, s. 135; buranın kurtuluşunun onbeş, onaltıncı yıldönümü (25 Aralık, 1936-37) dolayısıyla Atatürk'ün mesajlarına da eserde yer verilmiştir (S. 137-38).

nakledildiği Malta'da ise bu tarihten 30 Nisan, 1921'e kadar sürgün hayâtı yaşamıştır. İstanbul'a döndükten (19 Mayıs, 1921) sonra, bir süre burada ve Ankara'da bulunmuş ise de, Diyârbekir'de yerleşmeğe karar vermiştir⁴⁰. 5 Haziran, 1922—5 Mart, 1923 arasında 33 sayısını çıkarabildiği *Küçük Mecmua*'yı burada iken neşretmiştir. Gökalp, Mustafa Kemal'den yer-yer bahsettiği, veyâ bütünü ile onun için olan şiirlerini Diyârbekir'de iken yazmağa başlamıştır: Ondan bahsettiği ilk şiiri, İzmir'in kurtuluşundan sonra hemen yazıp, 11 Eylül, 1922'de yayımladığı, *İzmir Bayramı*'dır⁴¹: İzmir'in işgâl günlerine, İstanbul'da kadın-erkek elde siyah bayraklarla şehri nasıl dolaştıklarına, halkın üzüntüsüne, Sultan Ahmed mitingine ilişkin hâtıralarını anlattıktan sonra,

O sönük İmândan doğdu bir şu'le..
Türk attı elinden siyah bayrağı..
Anadol'da başa bir alp geçmekle
Eline almıştı kızıl sancağı

dörtülüğünde, mecâz yoluyla kullandığı *alp* kelimesiyle Mustafa Kemal'i anlatmıştır. Alp'in asıl adı, ilkönce, 9 Ekim, 1922'de yayımladığı *Diyârbekir Dâru'l-Eytâmı'nun Sünnet İlâhîsi*'nde geçer⁴²:

İlâhî! Sen mümkün ettin muhâli,
Avrupa'ya alkışlattın Hilâl'i,
Başımızdan eksik etme Kemâl'i,
Yeryüzünde şimdi odur arslan'ın,
Umacısı İngiliz'le Yunan'ın.

23, 30 Ekim, 1922'de neşrettiği, 3-11 Ekim Mudanya Konferansı'ndan sonra ve yıkılan Osmanlı İmparatorluğu yerine Türkiye Büyük Milleti Meclisi Hükûmeti'nin kurulduğu gün neşrettiği *İstid'â* ile *İkinci İstid'â* adlı şiirlerini⁴³ "Gâzî Paşa Hazretleri'ne,, sunan Gökalp'in, *N' için* başlıklı şiirinin bütünü de Mustafa Kemal hakkındadır⁴⁴; bunun yayımlandığı 11 Aralık, 1922 tarihini ve içine aldığı fikirleri gözönüne alarak neden yazılmış olduğunu aydınlatabiliriz:

⁴⁰ F. A. Tansel, *Ziya Gökalp Külliyyâtı — II., Limni ve Malta Mektupları*, Ankara, 1965; Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. xxx v.d.

⁴¹ F. A. Tansel, *Ziya Gökalp Külliyyâtı — I., Şiirler ve Halk Masalları*, Düzeltme ve Eklmelerle İkinci Basım, Ankara, 1977, Türk Tarih Kurumu Basımevi, nu. cx1, s. 286, 368.

⁴² A.e., nu. cxiii, s. 288, 369.

⁴³ A.e., nu. cxv, cxvi, s. 291-92.

⁴⁴ A.e., nu. cxix, s. 297, 370.

Seçim Kânûnu'nun değiştirilmesi hakkındaki teklifin ondördüncü maddesinde, "Büyük Millet Meclisi'ne a'zâ intihâb olunabilmek için, Türkiye'nin bugünkü hududları dâhilindeki mahalle ahâlisinden olmak meşrûttur; veyâ dâfre-i intihâbiyye dâhilinde mütemekkin olmak meşrûttur. Ondan sonra muhâcereten gelenlerden Kürt ve Türkler tarih-i iskânlarından i'tibâren beş sene murûr etmişse intihâb olunabilirler,, denilmekte idi. Mustafa Kemal, 2 Aralık, 1922'deki Meclis konuşmasında, bu kânûn teklifi husûsî bir maksadı içine aldığından, "bu maksad-ı mahsûs doğruca şahsa tealluk ettiğinden,, kendi fikrini arzetmek istediğini söylemiş ve "Erzurum Meb'usu Süleyman Necâtî ve Mersin Meb'usu Salâhaddin ve Canik Meb'usu Emîn Beyefendiler tarafından teklif olunan Lâyiha-i kânûniyye, doğrudan-doğruya benim şahsımı vatandaşlık hukûkundan ıskâat etmek nokta-i nazarına ma'tûftur,, diyerek sözlerine devâm etmiştir ⁴⁵. Gökalp *N' için* adlı,

Millet fedâyidir kahramânna,
Kim taş atabilir onun şânına?
Dil uzatma sakın Türk Arslanı'na,
Anlatayım sana bilmezsen n' için

dörtlüğündeki gibi fikirleri içine alan bu şiirini, söz konusu Kânûn Lâyihası'ndaki madde dolayısıyla yazmıştır. *Dede Korkut*'taki *Tepegöz* ve *Dirse Han Oğlu Boğaç* hikâyesini Âzerî lehçesi'nden Anadolu lehçesi'ne nazmen çevirip 1917 Ağustosunda *Yeni Mecmua*'da neşreden Gökalp, bunu *Arslan Basat* adıyla, 1923'de basılan *Altun Işık* isimli kitabına da almıştır. Bu şiirin *Altun Işık* neşrinin *Yeni Mecmua*'daki basımından bir farkı da, sonuna altı beyit eklenmiş olmasıdır: Oğuz-ili'nin Tepegöz'den kurtulması ile İstiklâl Savaşı'mız, Tepegöz'ü mahveden Arslan Basat'ın kahramanlığı ile Türkler'in yetiştirdiği kahramanlar ve Mustafa Kemal arasında bağlıklık yaratmıştır ⁴⁶:

Dede Korkut tebrik etti Oğuz'u,
Destanlar okudu, çaldı kobuzu.
Dedi kahramandır Türk'ü yaşatan,
Türk-ili'nde eksik olmaz kahraman.
Bir zamân gelecek yine Türk-yurdu,
Görecek Rûm adlı mel'ün bir ordu.

⁴⁵ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri — I., T. B. M. Meclisi'nde ve C. P. H. Kurultaylarında (1919-1938)*, s. 271-73.

⁴⁶ F. A. Tansel, a.e., nu. LXX, s. 200, 224, 351 v.d.

O zamân çıkacak Ortac-dağı'ndan,
 Bir Mustafa Kemal adlı kahraman!
 Kurtarıp Türklük'ü bu Tepegöz'den,
 Kılacak vatani bahtiyâr, şâd, şen!
 Türk'ün Basat gibi çoktur arslanı,
 Mustafa Kemal'dir baş-kahramanı!

Gökalp'in çıkardığı *Küçük Mecmua*'da, Yahya, Sâim'in biri Mustafa Kemal'den bahsedilen *Sakarya Güneşi*; bütünüyle onun hakkında olan *Millî Kahraman Mustafa Kemal Paşa*'ya adlı iki şiirinin de yayımlandığını görürüz⁴⁷. İzmir'in kurtuluşu hakkında Antakyalı Reşid Lâmi'in (doğumu: 1286) de bir şiiri bulunduğunu söyleyelim⁴⁸.

İstiklâl Savaşı sırasında İstanbul'dan Ankara'ya kaçanlardan biri de Veled Çelebi'dir. Kendi anlattığına göre Şûrây-i Devlet a'zâsı iken üç gün izin almış, bir İtalyan vapuruna binerek Antalya'ya gelince Hamdullah Subhî'ye telgraf çekmiştir; Sâmih Rif'at, onun buraya gelişi üzerine, şu kıt'ayı söylemiştir⁴⁹:

Duydum Antalya'ya gelmiş Çelebi,
 Onu gurbette süründürmeyiniz;
 Ana-yurdundan edip âvâre,
 Mevlevî'dir diye döndürmeyiniz!

"Ankara'dan müsâade geldi,, diyor. İkinci Devre'de Kastamonu'dan, daha sonra Yozgad'dan Millet Vekili seçilen Veled Çelebi'nin, Mustafa Kemal'e kasîdelerinden ilki,

Bâreka'llâh ey Hudâ'nın mu'cizat-î ekberi
 Ba's-i ba'de'l-mevte nâil eyledin mü'minleri

mısırâlarıyla başlayan altmışaltı beyitlik *Kudûmiyye*'sidir⁵⁰. 9 Eyuül, 1922'de İzmir'in kurtuluşundan, 18 Eylûl'de Anadolu'nun düşman-

⁴⁷ Yıl-1, nu. 10, 9 Zi'l-ka'de, 1340/30 Temmuz, 1338/1922; nu. 23, 20 Teşrinisânî, 1338/1922.

⁴⁸ Ahmed Fâik Türkmen, *Hatay Şâirleri*, Antakya, 1939, İktisad Basımevi, 854 v.d. Gâzî için yazdığı başka şiirleri hakkında bk., aşağıdaki not — 158.

⁴⁹ *Canlı Tarihler* — xiii, İst., 1946, Türkiye Yayınevi, Veled Çelebi İzbudak, *Hâtıralarım*, s. 22.

⁵⁰ *Hâkimiyet-i Milliyye*, Yıl-3, nu. 624, 3 Teşrinievvel, 1338/1922. Gazetenin bir önceki sayısında M (م) imzâlı, beş beyitlik,

Ger semâdan nâzil ise cümle esmâ-î ni'al

Sen müsemmâ ism-i Muhtâr'sın (müsemmay-î Kemâl: مسماى كمال)

beytiyle sona eren *Kasîde-i Tebrikiyye* — *Başkumandanımız için* adlı güzel bir şiir de vardır (Nu. 623, 10 Safer, 1341/22.x.1338/1922).

dan temizlenmesinden sonra Mustafa Kemal bu ayın yirmidokuzunda İzmir'den ayrılmış, 2 Ekim'de Ankara'ya dönmüştür. *Kudûmiyye*'nin 3 Ekim'de yayımlanması, Gâzi'nin Ankara'ya dönüşü dolayısıyla yazıldığını gösterir, Veled Çelebi'nin,

Bütün İslâm'ın üstündē senî Hak pâydar etsin
Muvaffak eylesin Rabb'im senî envâ'-i hayrâta

duâsıyla biten kıt'asından başka, *Sevgili Gâzîmiz'e* başlıklı bir şiiri de vardır⁵¹.

Mustafa Kemal için en lirik, en âhenkli ve ma'naca en kuvvetli şiirleri yazarların başta gelenlerinden biri de Fâruk Nâfiz Çamlıbel'dir; bunlar sayıca da önde gelir. *Çankaya* başlıklı,

Bu hıyâbân avutur cümle yası,
Dinlen altında yeşil bir dalının:
O kızıl saçlı Zafer-kartal'ının
Bu hıyâbânda kurulmuş yuvası!

dörtlüğü ile son bulan ünlü şiirini 1922'de yazmıştır⁵²; Mustafa Kemal'in adı geçen, onun katıldığı savaşları konu aldığı, bütünüyle ona ayırdığı şiirlerinin yazılışı da sonraki zamânlardadır. İşte *Çanakkale*, *İnönü*, *Dumlupınar* adlı şiirlerindeki Mustafa Kemal:

Bir destana benziyor senin bugünkü hâlin,
Okurken duyuyorum sesini ihtilâlin,
Öğün, ey Çanakkale, sen Mustafa Kemâl'in,
Yüz milletle yüz-yüze görüştüğü bir yersin⁵³!

İnönü Savaşı'ndaki,

Daha Büyük Savaş'ın geçmeden yorgunluğu,
Kurtuluş Savaşı'nda aldık hemân soluğu.
Bizi yıldırılmıyordu felâketin bolluğu,
Gözler, Mustafa Kemal denilen kahraman'da!

.....

⁵¹ Aynı gzt., Yıl-4, nu. 1054, 18 Receb, 1342/24 Şubat, 1340/1924. *Servet-i Funtûn* mec., c. 64, nu. 1661 — 187, 14 Haziran, 1928, s. 75.

⁵² *Hayat* mec., c. 1., nu. 21, 23 Nisan, 1927, s. 408. *Suda Halklar*, İst., 1928, Sanâyi'-i Nefise matbaası, s. 85 v.d. *Elimle Seçtiklerim*, İst., 1935, Yeni Şark Bitik Yurdu, s. 78 v.d. *Heyecân ve Sükân*, İst., 1959, Yeni Matbaa, s. 150. Kitap hâlindeki bütün basımlarının sonunda 1922 tarihi görülür. İbrâhim Zeki Burdurlu'nun *Atatürk Şiirleri* adlı antolojisinde yine *Çankaya* başlıklı, yanında 1933 tarihi bulunan şiiri de vardır (İzmir, 1967, Karınca Matbaacılık ve Ticâret Koll. Şti., s.41). Bu beş kıt'alık şiirin asıl adı *Çankaya* değil *Adsız Şiir*'dir (*Anayurt* mec., nu. 1, 26 Teşrinievvel, 1933, s. 4).

⁵³ *Akıncı Türkleri*, İkinci Baskı, İst., 1939, Kanâat Kitabevi, s. 47-48.

İlk önce or'da ezdik yedi-başlı yılan'ı,
Tarih altınla yazdı o gün bizde olanı,
İnönü'nde düşmanı yenen Yurdun Arslan'ı,
Türk'ün kara bahtını yendi aynı zamanda ⁵⁴!

İşte Dumlupınar'daki,

Düşmanların üç günde koptu kolu-kanadı,
Başkumandan Harbi'dir bu şanlı cengin adı !
Dediği yerde Gâzî, düşmanları hakladı,
Şübhemiz yoktu isin böyle olacağında !
Üçüncü gün orduya Türk'ün Büyük Önderi,
Dedi, "İlk hedefiniz Akdeniz !,,dir; "İleri !,,
İleri gidiyoruz işte o gündenberi,
Yorgunluğun izi yok kimsenin bacağında ⁵⁵!

Mustafa Kemaller. . *En Büyük* ⁵⁶, *Atatürk* ⁵⁷, *Ata'm* ⁵⁸, *Büyük Misâfir* ⁵⁹
ve *Atatürk'e* ⁶⁰ adlı şiirlerinin bütünü onun hakkındadır; bunlardan
Büyük Misâfir, Mustafa Kemal'in, sekiz yıldanberi özlediği İstanbul'a
ilk gelişi dolayısıyledir. Gâzî, kendisini karşılayan İstanbul halkına,
Dolmabahçe Sarayı'ndaki hitâbesinde, "Hicrân ve tehassürle geçen
dakikaların bile, nekadar uzun geldiği düşünülürse, sekiz senelik
hasretin, İstanbul'un muhterem ahâlisi için rûhumda ateşlediği iş-
tiyâkın büyüklüğü kolaylıkla takdir olunur,,; "Sekiz sene evvel muz-
tarib, ağlayan İstanbul'dan kalbim sızlayarak çıktım; teşyi' edenim
yoktu. Sekiz sene sonra kalbim müsterih olarak, gülen ve daha güzel-
leşen İstanbul'a geldim,, dediği bu hisli konuşmasını ^{60a}, şâirimizin
de dinlediği anlaşılıyor. *Gâzî Söylüyor* adlı şiirini ise, Atatürk'ün
15-20 Ekim 1927'de söylediği Türk Gençliği'ne hitâbesiyle sona eren
Büyük Nutk'unun ⁶¹ te'siriyle, sonundaki Ankara — Ekim, 1927 kay-

⁵⁴ A.e., s. 49.

⁵⁵ A.e., s. 51. Bu eserdeki *Kahraman* adlı şiirinin sonunda Kemal Atatürk adı, kahraman senbolü olarak kullanılmıştır (s. 71).

⁵⁶ *Bir Ömür böyle Geçti*, İst., 1932, Suhûlet Kütüphanesi, s. 281.

⁵⁷ *Akıncı Türküleri*, s. 35.

⁵⁸ *Yedi Gün* mec., c. xii., nu. 204, 25 Ekim, 1938.

⁵⁹ *Güneş* mec., nu. 12, 30 Haziran, 1927, s. 8. *Bir Ömür böyle Geçti*, s. 88. *Heyecân ve Sükân*, s. 154.

⁶⁰ *Akarsu*, İkinci Basım, İst., 1940, s. 63 (Eserin ilk basımı 1936'dadır). Bu şiirin ba'zı antolojilerde (İbrâhim Zeki Burdurlu, a.e., s. 38) *O Baş* adı ile yayımlandığı görülür.

^{60a} *Büyük Gâzî İstanbul'da*, *Hayat* mec., c. ii., nu. 32, 7. Temmuz, 1927, s. 109.

⁶¹ *Nutuk*, *Gâzî Mustafa Kemal tarafından*, Ankara, 1927, s. 627.

dından anlaşıldığı üzere, burada edebiyat hocası iken o günlerde yazıp neşretmiştir⁶². Mizâhî şiirlerinde, *Destan* adlı şiirinde görüldüğü gibi,

Bir adı Gâzî'dir, Bozkurt öteki,
Cihan tarihi'nin odur bir teki,
Onu yâd edince yüreğimdeki
Derdlerin kökünden bir tırpan geçer

mısrâlarındaki gibi beyitlere ve dörtlüklere rastlarız⁶³; bu yolda, *Sitâyîş-i Gâzî* başlıklı bir şiiri de vardır⁶⁴.

Kurtuluş Savaşı'nın sona erdiği sırada, Muhâcirîn Mudîriyyet-i Umûmiyyesi'nce *Ordumuzun Zafer Kitâbeleri* adlı eser, "Ordumuzun Anadolu'da, ihrâz eylediği muazzam zaferin takdîs hâtırası,, olmak üzere yayımlanmıştır; *Büyük Türk Zaferi'nin Altun Tarihçesi* başlıklı, Cemal Nâdir imzâlı, sonunda 16 Eylûl, 1338 (1922) tarihi bulunan başlangıç yazısında bu savaşın kısaca tarihçesine yer verilmiştir. Eserin, bundan sonraki, *Yunan Şenâyî'i* bölümünde, Yunan taarruz ve zulmünü, Türk kahramanlığını yansıtan şiir ve hikâyeler, hâtıralar, v.b. yazılar toplanmıştır. Şiirlerden bir kısmının bütünü, Cemal Nâdir'in Mustafa Kemal'in portresi altındaki başlıksız şiiri, Sâmih Fethî (Turhan Tan)'nin *Müncî'nin Tasvîr-i Cihân-rubâsı'na*, Fâik

⁶² *Hayat* mec., c. 11., nu. 48, 27 Teşrinievvel, 1927; sonunda Ankara — Teşrinievvel, 1927 tarihi yerine, kitap hâlinde yalnız 1927 vardır: *Suda Halkalar*, İst., 1928, 87.

⁶³ *Tatlı Sert*, s. 3-5; 93, 118.

⁶⁴ A.e., s. 115. F. N. Çamlıbel'in Atatürk hakkındaki şiirlerine, Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü dolayısıyla Behçet Kemal'le birlikte yazdığı *Cumhuriyet Marşı'nı* da ekleyebiliriz: Besteleyen Cemal Reşid, Ankara, 1933, *Hâkimiyet-i Millîye Matbaası*, 2 s. Ayrıca, Henri Furlani, *Türkiye Cumhuriyeti Büyük Reisi Gâzî Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne İthâf Edilmiş Ün: Güfte: Fâruk Nâfiz Çamlıbel*, İst., t.s. Haim, Rozio ve Şki Matbaası, 4. s., notalı (Bk., Muzaffer Gökman, *Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası*, İst., 1968, Millî Eğitim Basımevi, s. 368, 78, nu. 569, 2464). Sâmî Özerdim, Bitlis'te yayımlanan *Yurd Yolu'nda* basılan (Nu. 109, 22 Kasım, 1938) *Güneş* adlı şiirini, bunun yazılış bakımından eski olduğunu da belirterek kaydetmiştir (10 Kasım — 11 Aralık 1938 *Günlerinde Türk Basınında Atatürk için Yazılmış Yazıların Bibliyografyası*, Ankara, 1938, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 43). Şâirimizin,

*Sana güneş diyorlar... Güneş sulara oya,
Dağlarda yel, dallarda çiçek yaratan güneş!*

beytiyle başlayan, dört dörtlükten meydana gelen bu şiirini, basılı eserleri arasında göremedik. S. Özerdim'in tahmin ettiği gibi yazılış bakımından eski değil, ölümü dolayısıyla yazıldığı anlaşılmaktadır.

Âli'nin *Gâzî-i A'zam'a*, Rukiye Nureddin'in *Tazarru' ve Şukrân* adlı şiirleri Atatürk hakkındadır ⁶⁵.

3-11 Ekim, 1922'de öne sürülen şartlardan biri de, onbeş gün içinde Doğu Tırakya'nın Yunanlılar'ca boşaltılması idi: 15 Ekim'de yürürlüğe giren bu Mütâreke'ye göre Yunanlılar Tırakya'yı boşaltmağa başlamışlar, buranın T. B. M. M. Hükûmeti'ne teslimi 1922 Kasım'ı sonunda tamamlanmıştır. Çankırlı Ahmed Talat'ın aşağıdaki kıt'alarından ilki, Tırakya'nın Yunanlılar'ca boşaltılması dolayısıyledir; ikincisinin, Kurtuluş Savaşı sona erince yazıldığı anlaşılıyor:

BÜYÜK GÂZİMİZ'E

Sen hemân fermân buyur, ey Gâzi-i Sâhib-Kemâl,
Ellibin süngü hazır bû gün Tırakyâ emrine.
Mustafâ'yi Hak Kemâl'iyilê muammer eylesün,
Can fedâ etmek için âmâde dünyâ emrine !

BENİM FİKRİMCE GÂZÎ PAŞA'YA TAKDİME

O, bizim cânımızî, yurdumuzü kurtardı;
O, bizim cânımızın, yurdumuzun pertevidir !
Aradım Hazret'inê doğrusu en 'alî yurd,
Bence takdîme sezâ milletimin cân-evi'dir ⁶⁶ !

Mustafa Kemal'in *Mişâk-ı Millî* metni *Felâh-ı Vatan* gurupunun 22 Ocak, 1920'deki gizli toplantısında okunmuş, 28 Ocak'ta imzâlandıktan sonra, programın bütün parlamentolara, basına bildirilmesi hakkında Meclis'ce karâr alınmıştır; B. M. M.'nin 18 Temmuz, 1920'deki gizli toplantısında *Misâk-ı Millî*'ye sadâkat yemni edilmiştir. Çankırlı Tal'at'ın, *Misâk-ı Millî'yi Kabûl ve Tarih*'den (25. VII. 1923) başka ⁶⁷, İzmir'in kurtuluşu (9. IX. 1922) hakkındaki *Fethü'l-Mü-*

⁶⁵ *Ordumuzun Anadolu'da ihrâz eylediği muazzam zaferin takdîs hâtırası, Ordumuzun Zafer Kitâbeleri*, Mürettibleri: Muhâcirîn Müdriyyet-i Umûmiyyesi'nin taht-ı emrinde Cemâl Nâdir — Nâci Kasım, İst., 1922, Şark Kütüphânesi, s. 2, 71, 99, 97-98). Sonuncu şiir dışındakiler, Enver Nâci Gökşen'in *Atatürk için İlk Şiirler* adlı yazısında bu eserden faydalanılarak ele alınmış, bahsettiğimiz bu üç şiirin metinlerinin aslı ve sâdeleştirilmiş şekli yayımlanmıştır (*Türk Dili*, nu. 183, s. 207-13).

⁶⁶ *Filorinalı Nâzım, Hâtırât-ı Meşâhir — Terennümler — Teellümler'in Zeyli* İst., Matbaa-i Bahriyye, 1341, s. 135.

⁶⁷ *A.e.*, s. 148 v.d. Sonunda tertip yanlışı olarak, H. 1431 tarihi vardır; 1923 Temmuz'unun H. karşılığı 1341'dir. *Bir mücevhêrlî kalem aldım yazın târîhini * Müttefiklar eyledî Mişâk-ı Millî'yi kabûl : متفقلا ايلدى ميشاق * بر مجوهرلى قلم آلدم يازك تاريخى* „بر مجوهرلى قلم آلدم يازك تاريخى“ beytinde işâret edildiği üzere, 1 rakamı çıkarılınca H. 1341'i ifâde eder.

*bin*⁶⁸; *Vâlîde-i Gâzî'ye İrtihâl Tarihi*⁶⁹ başlıklı (14. I. 1923) şiirleri yanılmıyorsak, söz konusu hâdiselerin geçtiği sırada değil, sonraları yazılmıştır. Fesin kaldırılması, Şapka Kanûnu (25 Kasım, 1925) dolayısıyla 15 Ağustos, 1925'de yazdığı *Serpûş-nâme* adlı uzun şiirinde de Mustafa Kemal'den söz ettiği beyitlere rastlarız⁷⁰.

Çubukcu-zâde Mehmed Sıdkî'nin *Ülkemin Büyük Müncisi*'ne⁷¹, Ali Haydar Emîr'in *Kurtaran* adlı⁷², Ergani Meb'ûsu Nüzhet De-de'nin,

Sende o hüsn-i niyyet
Bende ki o duâ var

başlıklı, "Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne,, sunduğu epeyi uzun şiiri, İstanbul'un 4 Kasım, 1922'de T. B. M. M. Hükûmeti'ne geçmesinden sonra yayımlanmıştır⁷³. Yina Cumhuriyet'in i'lânından önce, yedi yıl New York Maârif Nâzırlığı'nda da bulunan *New York Times* muhâbiri Mr. Finley (Finli), Mustafa Kemal için bir şiir yazmıştır; Ankara'ya Gâzî'yi görmeğe gelmiş, kendisiyle görüşme imkânı da bulmuştur. Mr. Finley, Amerika İzcileri Millî Cemiyeti'nin de a'zâsı idi; Gâzî'den, pek beğendiği boz kalpağını, bu cemiyete hediye etmesini istemiştir. Gâzî, bu koyu-boz renkteki kalpağını, "Kendileri'nin kullandıkları sûrette giyilmesi,,ni şart koşarak, Yâver Rusûhî Bey aracılığıyla Mr. Finley'e hediye etmiştir. Mr. Finley,

⁶⁸ A.e., s. 147 v.d. Sonunda 9 Eylûl, 1341 tarihi vardır; 9 Eylûl, 1922'nin H. karşılığı 1341'dir; *Bir kılıç attım adiyâ söyledim târihini * Oldı mansür ü muzaffer leşker-i İslâm heb*: "بر قیلاج آتدم عدویه سویلدم تاریخی * اولدی منصور و مظفر لشکر اسلام هب،،" beytinden anlaşılacağı üzere 1 adedi atılacak, doğru olarak 1341'i gösterecektir.

⁶⁹ A.e., 149. Sonunda 1343 tarihi vardır; ölümünün hicrî karşılığı 1342'dir. Beşiktaş'ta, Tuz Baba câmi'i yakınındaki iki yol arasındaki köşe başındaki Abdül-Mecid çeşmesi Zübeyde Hanım tarafından ta'mir ettirildiği, 30 Şa'bân, 1340 (28 Nisan, 1922) tarihli kitâbesinden anlaşılıyor (İbrahim Hilmî Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II., İst., 1945, Maârif Matbaası, s. 202 v.d.); bu eserde, yeni harflere çevrilen metni altındaki ta'mir tarihi 1340 (M. 1921) olarak gösterilmiştir.

⁷⁰ A.e., s. 151. Sonunda 9 Ağustos, 1925 tarihi vardır; son beytindeki *Başımдан bir fesî atım, dedim Milâd'dan târih * Te'ammüm etti hümmetlerle şapkâ ba'de-mâ başta*: "باشمڈن بر فسی آتدم، دیدم میلاددن تاریخ * تعمم ایئتدی حرمتلرله شاپکه بعدما باشده،،" ifâdesinden bir adedinin ekleneceği anlaşılır; 1925 mücevher tarihini gösterir. Atatürk, 28 Ağustos, 1925'de İnebolu'da, 30 Ağustos'ta Kastamonu'da konuşmasında fesin kaldırılması üzerinde durmuştur.

⁷¹ *Küçük Mecmua*, nu. 30, 27 Cumâdâ I., 1341, 15 Ocak, 1923, s. 15.

⁷² *Yeni Mecmua*, nu. 3/69, 1 Şubat, 1339/1923, s. 44.

⁷³ *Hâkimiyet-i Milliyye*, nu. 730, 4 Şubat, 1339/1923.

İngilizce olarak, *Ankara ve Onun Kalpağı* adlı iki şiirini bu ziyâreti dolayısıyla yazmıştır; bunlardan ikincisini veriyoruz ⁷⁴:

Papa'nın tâcından heybetli, büyük tâclardan yüksek,
Şapkadan çok biçimli, tetik ve kullanışlı,
Şehrin içindeki her serpûştan daha güzel,
Gâzi Mustafa Kemal'in giydiği kalpak !

Yine bu sıralarda, 7 Eylûl, 1923'de Kâzım Vehbî'nin yazdığı dokuz kıt'alık *Gâzî Paşa Hazretleri'ne* adlı şiiri de neşredilmiştir ⁷⁵.

Emin Feyzî'nin Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan ve Lozan Andlaşması'ndan (24. VII. 1923) sonra yazdığı anlaşılın *Kuvâ-yi Milliyye* ve *Sulh-i Zafer* adlı şiirlerinde, Mustafa Kemal hakkında yer-yer beyitler bulunduğu gibi, ikincisinin bir bölümü, onun ağzından nakledilir yolda tertiplenmiştir ⁷⁶. Neyzen Tevfik'in Mütâreke yıllarında başlayıp Cumhuriyet'in i'lânından sonra tamamladığı uzunca *Na't*'ının son kıt'alarında Kurtuluş Savaşı ve Gâzî üzerinde durulmuştur; şâirimizin, *Atatürk için* başlıklı bir şiiri de vardır ⁷⁷.

Divân şâiri Abdülkâdir Gulâmî'nin oğlu, muhtelif vilâyetlerde Türkçe ve edebiyat hocalığı bulunan Fazlullah Moral'in (doğumu: 14 Mart, 1292/26. III. 1876), Cumhuriyet'in i'lânı üzerine, Gâzî'ye çektiği telgrafındaki *tarih kıt'ası* da kayde değer:

Hiç görmedî saâdet, millet hükûmetinden
Cumhûriyyet güzeldir, kuran olursa dustur
Et Fazlı 'arz-i tebrîk târîh-i cevher_ile
Gâzî Kemâl Pâşâ oldî Reis-i Cumhûr
«غازی کمال پاشا اولدی رئیس جمهور»

Gâzî'nin 15-20 Ekim, 1927'de söylediği *Nutk*'u dolayısıyla bir kıt'ası da vardır ⁷⁸.

⁷⁴ *Hâkimiyet-i Milliyye*, Yıl-4, nu. 888, 889, 14, 15 Ağustos, 1339/1923. Bundan naklen *Babalık*, Yıl-13, 19.VIII.1923; *Gâzî Paşa'nın Fınley'e Hediyesi* başlığı ile. E. B. Şapolyo, a.e., s. 228; *Hâkimiyet-i Milliyye*'den naklen, gazetenin tarihi 1 Ağustos, 1923 olarak kaydedilmiştir.

⁷⁵ *Hâkimiyet-i Milliyye*, Yıl-4, nu. 973, 21 Kasım, 1339/1923.

⁷⁶ *İlâve-i Şu'ât*, İst., 1341/1925, s. 31-32, 33-37; ilkinin vaktinde *Tercem ân*'da, ikincisinin önceleri "ayrıca dahi tab' ve neşr., edildiği notu verilmiştir.

⁷⁷ *Azâb-ı Mukaddes* — 2, İst., Mahmud Bey Matbaası, 1924/1340, s. 9. Münir Süleyman Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayâtı ve Eserleri*, İst., 1942, Çığır Kitabevi, s. 73.

⁷⁸ Vehbî Cem Aşkun, *Sivas Fokloru*, Sivas, 1941, Kâmil Matbaası, s. 266 v.d. Gâzî'nin buna karşılık telgrafı da yayımlanmıştır: "Teşekkür eder, milletimiz hakkında bâ'is-i saâdet olmasını Cenâb-ı Hak'tan dilerim,, (S. 268).

Ba'zı şâirlerimizin eserlerinde Atatürk, 1924'den başlayarak yaşatılmaktadır; bu şiirlerde Kurtuluş Savaşı'mızın acı, tatlı hâtıraları canlandırılmakta, 26-30 Ağustos, 1922'deki Büyük Taarruz ve Dumlupınar zaferi yaşatılmakta, kökleri minnete dayanan sevgi ve bağlılık duyguları dile getirilmektedir. Bunlara örnek olarak Tahsin Nâhid Uygur'un sonunda Çankırı — 1924 tarihi olan *Gâzî* ve *Ulu Yolcu*⁷⁹; Tevfik Abdurrahman'ın, "Milletimin Kemal'ine, Kemal'immin Milletine,, ithâflı *Kurtuluş* adlı şiirlerini gösterebiliriz⁸⁰. Besîm Atalay, 25 Ağustos, 1924'de yazdığı *Dumlupınar'a doğru*'da, bu büyük zaferi ve kumandanını yaşatmıştır; 28 Ağustos, 1927'de yazdığı *Dumlupınar'da* da, aynı fikir ve duyguları içine alır. Besîm Atalay'ın, 1931 yılı Şubat ve Mart'ında yazdığı, aradan oniki yıl geçse de unutulmayan o savaş günlerini, karanlıklar içerisinde yükselen demir-el'i, bir İkinci Ergenekon olan Ankara'nın, bu def'a yol gösterici Bozkurt yerine Al-yeleli Arslan'ını hatırlatan iki şiiri daha: *Ne Günlerdi* ve *Ergenekon*⁸¹. . . 1924 yılına âit şiirlere Aydın Meb'usu Tahsin Bey'in *Gâzî'ye — Tuhfe-i Erba'in* adlı şiirini de ilâve edebiliriz⁸².

Kahramanlığı, dehâsı, v.b. husûsiyetleri dolayısıyla, şâirler için, onun hakkında yazmak kolay olmuyor; işte, Emin Receb'in, Rodop'ta 1925'te yazdığı *Hitâbe* adlı, *Gâzî Paşa'ya* sunduğu yedi dörtlükten ibâret şiirinin aşağıya aldığımız ilk ve son dörtlükleri bu düşünce ve duyguyu yansıtmaktadır⁸³:

Kaç kerre kalemi alıp elime,
İstedim ben seni tasvîr edeyim.
Doğrusu bulmadım bir tek kelime,
Bu yüzden bir derin ye's içindeyim.

.....

⁷⁹ *Kaynak Başında*, Bursa, 1935, İlbaylık Basımevi, s. 45, 7 v.d. *Şehid Kız — İlk Kadın Tayyârecimiz Edibe için* — şiirinin bir kıt'asında *Atatürk Kızı* ta'biri geçer; *Kurtuluş Savaşı* adlı şiiri dolayısıyla de Atatürk'ten bahsedilmiştir (*Türkün mec.*, nu. 9. İkinci Kânûn, 1937, s. 1, 16 v.d.).

⁸⁰ *Dalgalarla Engine*, b.t.b.y., s. 57.

⁸¹ *Cönk*, İst., 1931, Devlet Matbaası, s. 7 v.d., 6, 1, 12 v.d.

⁸² *Hâkimiyet-i Milliyye*, Yıl-4, nu. 1026, 22 Ocak, 1924/1340.

⁸³ *Türk Yurdu mec.*, c. III., 15, İkinci Kânûn, 1926, s. 290 v.d. Şâirin *Kahramanlar* adlı,

*Bütün Kahramanlar oldu birgün lâl,
Ortaya çıkınca Mustafa Kemâl!*

beytiyle sona eren bir şiiri de bulunduğunu söyleyelim (*Güneş mec.*, nu. 12, 30 Haziran, 1927).

Ben seni ne zamân yâd etsem, derim:
 “Güneşler yarattın bize her yandan!,,
 Fazla bir cür’etse söylediklerim,
 Sen afvet suçumu Yüce Kumandan!

Şapka Kânûnu’nun kabûlünden (25, 30 Kasım, 1925), tekye ve türbelerin kapatılması kânûnunun çıkarılmasından sonra ba’zı ayaklanmalar dolayısıyla, böyle isyanlar aleyhinde yazılan şiirler sayıca az değildir; bunlarda Kurtuluş Savaşı zaferleri canlandırılmış, Gâzî’nin şahsiyetine karşı duyulan sevgi, bağlılık, minnet hisleri anlatılmıştır. Ahmed Kemal’in *Benim Feryâd-ı İntizârım* adlı, Mudanya Mütârekese (11 Ekim, 1922) günlerinde yazdığı, fakat neşredilemeyen,

Yürü! Bekletme Mustafâ-yi Kemâl
 Vurdu sâ’at! Bak işte vakt-i zevâl

beysiyle başlayan şiiri o ayaklanmalar sırasında yayımlanmıştır⁸⁴. Ahmed Burhâneddin, *Öz Anne’min Duâsı*’nı anavatan ağzından, kahraman oğlu, Gâzî Kemal’e söylenilmiş gibi tertiplemiştir; 5 Mart, 1925’de yazdığı *İsyan Karşısında* adlı, kara kuvvet aleyhindeki şiiri şu mısralarla sona eriyor⁸⁵:

Türk rûhunu temsil eden ey sevgili Gâzî
 Türk gençliği her emrine can vermeğe râzi
 Zîrâ senin âmâlini ifâde selâmet
 Bulduk, buluruz... Türkiya’nın hayrına ma’tûf:
 Efkarına, şiddetli tedâbirine hürmet!

Mustafa Kemal için 1925-26’da yazılanlara, Hâlîde Nusret Zorlutuna’nın,

Cihan tarihini süsledi adı,
 Ey büyük milletim öğün ve sevin;
 Bir benzeri daha yaratılmadı,
 Dünyâda bir tâne senin Kemâl’in!

dörtlüğü ile sona eren *Gâzî* başlıklı şiirini de katabiliriz⁸⁶.

⁸⁴ *Dumluþınar* mec., nu. 5, 15 Aralık, 1925, s. 11. A. Kemal bu şiirini, *Dumluþınar*’ın Mütâreke devrinde yazılmış eserleri yayımlamak isteği, kendisine de başvurulması üzerine gönderdiğini, o zaman *Tevhîd-i Efkar* gazetesine yollamışsa da basılmadığını *Dumluþınar* Yazı Hey’eti’ne mektubunda bildirmiş, ilhâm kaynaklarını anlatmıştır.

⁸⁵ *Dumluþınar* mec., nu. 4, 5; 6 Ekim, 15 Aralık, 1925/1341; bu şâirin, mecmuanın yine beşinci sayısında, fakat Gâzî’nin adı geçmeyen “Son irticâ hâdiseleri münâsebetiyle,, yazdığı *İrticâ* adlı bir şiiri de vardır (S. 3).

⁸⁶ Bu şiirin önce nerede basıldığını tesbit edemedik. Hocam H. N. Zorlutuna, Edirne Kız Muallim Mektebi’ndeki hocalığı sırasında yazıp neşrettiğini söyledi;

Maiyyetiyle İzmir'e gidecek olan Gâzî'ye silâh çekme sût-i kasdı, bu seyâhatin gecikmesi yüzünden önlenmiştir; bu cana kıyma teşebbüsünün meydana çıkması 16 Haziran, 1926'dadır. Şükûfe Nihal Başaran'ın *İnasnlığa — Gâzî'ye Sût-i kasd Günlerinde* adlı şiiri bu sebeple yazılmıştır⁸⁷; şâirimizin 30 Ağustos, 1932'de yazdığı *Bizim Destanımız* başlıklı şiiri ise Kurtuluş Savaşı'mız ve Gâzî hakkındadır⁸⁸. Feyzullah Sâcid'in *Mu'cize*⁸⁹, *Gönlümden Bir Ses — Büyük Gâzî'ye* ve sût-i kasdın yâdıyle yazılmıştır — adlı⁹⁰ şiirleri dışında, Kurtuluş Savaşı, dolayısıyla Gâzî hakkında, *Ateş ve Nûr* adlı bir eser yazmağı tasarladığı da anlaşılıyor; 1926-33 yılları arasında, bu eseri meydana getirecek şiirlerinden ba'zılarını *Ateş ve Nûr*'dan kaydıyle yayımlamıştır: *Mustafa Kemal Anadolu'da*⁹¹; *İkinci İnönü ve Dumlupınar*; *Mektup — Mustafa Kemal Paşa'dan İsmet Paşa'ya*⁹², *Ateş ve Nûr — Büyükler Büyüğü'ne*⁹³. 1926'da yazılan bir başka şiir, İzzet Ulvî'nin on dördlüğü içine alan,

Tulû'lardan süzülen,
Derin, nâfiz gözlere

Altun ışık saç olmuş.
Dehânın nûru dolmuş

musrâları ile başlayan *Büyük Gâzî*'sidir⁹⁴. *Akdeniz'e doğru* adlı şiirinde, Dumlupınar zaferinden (30.VIII.1922) sonra, Gâzî'nin, "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz!., emrinin uyandırdığı heyecânı yaşatan Ömer Bedreddin⁹⁵, *Ülkü Tanrımız'a* adlı şiirini de Gâzî için yazmıştır⁹⁶.

bu vazifeye 1924 sonunda başlamış, 1926'da Erenköy Kız Lisesi'ne ta'yin edilmiş olduğuna dayanarak, 1925-26'da yazılıp yayımladığını sanıyoruz. Ferid Râgıb Tuncor'un *Atatürk Şiirleri*'nde, başlığı *Atatürk* olarak değiştirilmiş (Ankara, 1958, San'at Basımevi, s. 15), Bâki Sühâ Ediboğlu — Fâruk Çağlayan'ın *Atatürk için Bütün Şiirler*'inde (İst., 1962, *Tan Gazetesi* ve Matbaası, s. 204), *Gâzî*'dir.

⁸⁷ *Hazân Ruzgârları*, İst., 1927, Sanâyi-i Nefîse Matbaası, s. 57-59.

⁸⁸ *Şile Yollarında*, İst., 1935, *Resimli Ay* Basımevi, s. 24-28.

⁸⁹ *Türk Yurdu* mec., nu. 21, Eylül, 1926.

⁹⁰ A. mec., nu. 32, Ağustos, 1927, s. 140-46.

⁹¹ *Türk Yurdu* mec., nu. 24, Kânûnievvel, 1926.

⁹² *Yeni Türk*, nu. 15, İlkteşrin, 1933, s. 1192-94; 1194-95.

⁹³ *Ülkü* mec., c. II., nu. 10, İkinciteşrin, 1933, s. 307.

⁹⁴ *Türk Yurdu*, nu. 1, Kânûnüsânî, 1928, s. 27; "Bu şiir, Türk Ocağı'nın, birinci balosunda Gültekin tarafından okunmuştur., notu verilmiştir. Şiirin sonunda 24 Teşrinievvel, 1926 tarihi vardır. *Nur Yolcusu* adlı şiirinin son iki beytinde M. Kemal'den bahsedilmiştir (24.IV.1923 tarihli *Hâkimiyet-i Milliye*'den naklen: E. B. Ş., a.e., s. 225-26).

⁹⁵ *Deniz Serhoşları*, İst., 1926, Necm-i İstikbâl Matbaası, s. 26-27. Sonunda, Artvin, 1933 tarihi vardır:

⁹⁶ *Sarıkoz Mermerleri*, Ankara, 1942, Titaş Basımevi, s. 133-34. *Varlık*'da da basılmıştır (Nu. 12, 1, İkincikânûn, 1934, s. 181).

1926'da neşredilen şiirler sayıca epeyi kabarıktır. Muzaffer Hâmid yirmialtı beyitlik, baş kısımları mizâhî, *Arasında* adlı şiirini, İstiklâl Savaşı'nı, düşman hucûmunu hatırlattıktan sonra,

Bir hamlede Türk süngüsü kahreyledi hasmı,
Kurtuldu vatan azm ile İmân arasında.
Bir Nür-ı semâvî gibi tâ Dumlupınar'da
Yükseldi vatan rûh-i şehîdân arasında.
Gâzî unutulmaz bu büyük hizmetin elbet
Târîh ile kudsîyyet-i vicdân arasında..

beyitleri ile sona erdirmiştir⁹⁷; aynı şâirin,

Dikti Gâzî'ye büyük heykel-i şükran Konya
”دیکنی غازی به بیوک هیکل شکران قونیه،“
(1926)

mısraıyla biten *tarih kıt'ası*, Heinrich Krippel'in eseri olan, 29 Ekim, 1926'da açılış merâsimi yapılan heykeli⁹⁸ dolayısıyla yazılmış, Gökpunar'ın beş dörtlülüğü içine alan *Heykel'in Huzûrunda* başlıklı, Gündüz Nâdir'in onaltı beyitlik şiiri de bu sırada yayımlanmıştır⁹⁹. Bunlara, Siverek'li Re'fet'in dokuz kıt'alık *Ulu Heykel Manzûmesi* ile, Azmiye imzâlı, beş dörtlükten meydana gelen *Büyük Gâzî'ye — Heykel'in Huzûrunda* şiirini de ekleyebiliriz¹⁰⁰.

Kurtuluş Savaşı zaferleri, 1927'de de şâirlerimiz için millî duygu ve heyecânları yansıtan şiirlerinin kaynağı oldu: Fâhir Necâtî'nin *Şâfer*'inde, Dumlupınar canlandırılmıştır¹⁰¹. *Gâzî-i A'zam* 1927 *Tarihinde Temmuz'un Birinci Cuma Günü İstanbul'u Teşrifleri münâsebetiyle Kendilerine Takdim Edilen Manzûme-i Hoş-Âmedi*'nin şâiri Merdân-zâde Mehmed Necib'in *Reis-i Cumhur Gâzî-i A'zam'a Zafer-Nâme, İzmir Zafer-Nâmesi* adlı iki şiiri daha vardır¹⁰². Bu yılda yazılan en güzel şiirlerden biri de, Enis Behiç Koryürek'in *Mîrâs* adlı şiir kitabını takdimi dolayısıyla, beş dörtlükten meydana gelen, sonunda

⁹⁷ *Babalık*, nu. 1196, 17 Eylül, 1926.

⁹⁸ Gültekin Elibal, *Atatürk ve Resim — Heykel*, İst., 1973, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1973, s. 196 v.d.

⁹⁹ *Babalık*, 2232, 31 Ekim, 1926.

¹⁰⁰ *Babalık*, nu. 2229, 2231; 27, 29 Ekim, 1926.

¹⁰¹ *Servet-i Funûn*, nu. 127/1601, 21 Nisan, 1927, s. 357.

¹⁰² *Meftûn Gönül*, İst., 1927, *İkdâm* Matbaası, s. 8, 7 v.d., 12.

14 Ağustos, 1927 tarihi bulunan, aşağıdaki mısırâlarla başlayan *Gâzî Hazretleri'*ne armağanıdır¹⁰³:

Ey sen ki: Alev saçlı zafer küheylâniyle
Kurtardığın vatanda en yüce iftihârsın;
Bir şimşek çağlayanı hâlinde Türk kanıyla
Aldığı şana lâyık, tarihte bir sen varsın!

C. Sâhir Erozan'ın Gâzî için yazdığı unutulmayacak şiirlerinden biri de *Büyük Kurtarıcı'*ya başlıklı şiiridir; mısırâlarının ilk harfleri Gâzî Mustafa Kemal adını ifâde etmektedir. 1928'de basılan bu şiirin bütününi veriyoruz:

غ . — Gurbet oldu bize öz vatanımız,
ا . — Esâret derdinden yandı canımız..
ز . — Zırhlandı irâdenle İmânımız;
ى . — Yol açtın sen bize göründü necât !
م . — Muhîti kaplayan bir gece vardı,
ص . — Sabâhı özleyen gözler karardı..
ط . — Tanyerinde birden bir nûr ağardı,
ف . — Fer verdi gözlere, rûhları sardı !
ى . — Yarattın vatanda yeni bir hayât.
ك . — Kendini kul ettin bir aşka kendin;
م . — Millet esîrisin, odur efendin;
ا . — O aşkın gücüyle her gücü yendin
ل . — Lâkin bu, hür olmaktan şanlı bin kat¹⁰⁴ !

Celâl Sâhir Erozan, *Asker Türküsü'*nde Gâzî'den bahsettiği gibi¹⁰⁵, ma'na ve âhengiyle, tasvir kudretiyle, kısacası her yönüyle te'sirli bir eser daha yaratmıştır: *O Geliyor*, yalnız, Mustafa Kemal'in Samsun'a

¹⁰³ *Güneş* mec., nu. 17, 1 Ekim (bir önceki sayı 1 Ekim tarihli olduğundan, bunun 15 Ekim olması gerek), 1927, s. 5. Bâki Süha Ediboğlu — Faruk Çağlayan, a.e., s. 127'de *Gazi* başlıklı şiirin baştan iki dördlüğü, nazım şekli gözönüne alınmaksızın nakledilmiştir; bunun devâmı iki beytin ise, bu şiirle hiçbir ilgisi yoktur. Aynı tarzda, Behçet Necâtigil'in *Atatürk Şiirleri* antolojisine alınmış, ondan farklı olarak *Güneş*'te ve *Çığır*'da (Aralık, 1933, sayı 8) yayımlandığı kaydedilmiştir (İst., 1973, s. 34 v.d.). Son iki beyit, şekilce de bu şiirin nazım şekline aykırı düşmektedir.

¹⁰⁴ *Türk'ün Altın Kitabı*, c. II., İst., 1928, Türk Neşriyyât Yurdu, s. 39.

¹⁰⁵ *Muhit* mec., Yıl-3, nu. 29, Mart, 1931, s. 21. Şâirin, çocuklar için yazdığı *Yurt ve Atatürk* başlıklı şiirinde de ondan bahsedilmiştir (Ferid Râgıp Tuncor, a.e., s. 53. Sonraları yayımlanan ba'zı antolojilere de alınmıştır: İbrahim Zeki Burdurulu, a.e., s. 18).

çıkışını anlatan şiirler arasında değil, millî edebiyatımızın en güzel örneklerinden biridir¹⁰⁶; aşağıdaki ikinci kıt'ası, bu düşüncemizi daha iyi anlatacağını sanıyoruz:

Yıl 1335,
 Mayıs'ın ondokuzu.
 Uyanın Samsunlular;
 Uyumak, ölüme eş;
 Diriltin rûhunuzu,
 Ufukta bir gemi var!
 Fakat bu gemi niçin böyle yavaş geliyor?
 Acabâ yolu mu az, yoksa yükü mü ağır?
 Bu gemi umut yüklü, inan yüklü, hız yüklü;
 İçinde bu vatanın derdiyle yanan bağır,
 Kurulacak yarını düşünen baş geliyor!
 Bir baş ki gökler gibi bir küme yıldız yüklü;
 Bu gemi onun için böyle yavaş geliyor!..

Filorinalı Nâzım'ın *Çankaya* adlı şiiri, Abdülhak Hâmid'in tavsiyesi üzerine, sonundaki tarihten anlaşılacağı gibi, 9 Kasım, 1927'de yazılmıştır¹⁰⁷.ERCÜMEND Ekrem Talu'nun, Gâzî'nin Cumhur Reisi sıfatıyla 1 Temmuz, 1927'de İstanbul'a gelişi dolayısıyla yazdığı tarih kıt'alarından ilkinde, Ankara'dan ayrılması yüzünden Ankara-lılar'ca duyulan hasret ve dönüşü; ikincisinde bu gelişin İstanbul-lular'a can verdiği anlatılmıştır¹⁰⁸:

Terkedip gitmişti bir müddet bizî İstanbul'a,
 Dilde nâr-ı hasretî aylarca ettî imtidâd;
 Çıktı cânâ can katan müjdeyle *târîh-i güzîn*,
 Geldi Gâzî'miz, kudumıyla gönüller oldu şâd!
 کلدی غازیمز قدومیلہ کوکلر اولدی شاد-

İştîyâknlâ gönüller hasta ve nâ-şâd idi,
 Makdemin bir tâze can verdî vücûd-î millete;
 Üç ziyâdeyle dedim *târîhinî* ben ERCÜMEND,
 Geldi Gâzî-î müebbed mehd-i cumhûriyyet'e!
 کلدی غازى مؤبد مهد جمهوريته

Şairimizin *Gâzî* başlıklı bir şiiri de vardır¹⁰⁹.

¹⁰⁶ *Ülkü* mec., c. 1., Mayıs, 1933, s. 274-75.

¹⁰⁷ *Hâtûrât-ı Meşâhir*, İst., 1927, Matbaa-i Bahriyye, s. 57-59.

¹⁰⁸ Aydın Oy, *Şiirimizde Atatürk'ün Yurt Gezileri, Hayat — Tarih Mecmuası* nu. 4, Nisan, 1976, s. 13 v.d. Bu seyâhat dolayısıyla yazılan başka şiirleri için y. bk., not — 60^a.ERCÜMEND E. Talu, *Evlîyâ-yi Cedîd* adlı eserini, Gâzî'nin savaş meydanlarındaki dinlenme saatlerinde zevkle okuduğunu kendisine söylediğini anlatmıştır (Hikmet Feridun, *Ercümend'i Dinlerken, Yedi Gün*, c. 1., nu. 111, 24 Nisan, 1935).

¹⁰⁹ *Türk'ün Altın Kitabı*, İkinci Kısım, s. 83 v.d.

Ali Ekrem'in *Büyük Gâzi Mustafa Kemal* adlı şiiri de, onun bu seyâhatleri dolayısıyla yazılmıştır¹¹⁰.

1928 Mayıs'ı sonunda Efgan Kırallı, 14 Haziran'da Mustafa Kemal İstanbul'a gelmiştir; Hüseyin Suad Yalçın'ın, *Gitti Efgân Kırallı Gâzi-i devrân gelecek mısra'ıyla başlayan kasîde'sini* bu arada yazdığı anlaşılıyor¹¹¹; *Büyük Gâzi* başlıklı uzunca bir mesnevi'si de vardır¹¹². Yusuf Ziya Ortac, aynı seyâhat dolayısıyla *Gâzi'ye Tarih'den* başka¹¹³, *Gâzimize*¹¹⁴, *1919-1933'den Bir parça*¹¹⁵ ve çocuklar için *Atatürk*¹¹⁶ adlı şiirler de yazmıştır. Orhan Seyfi Orhon tarafından kaleme alınan *Gâzimize'e*, yine onun Ankara'dan 1927'de İstanbul'a gelişi hakkındadır¹¹⁷; Sabri Es'ad Siyavuşgil'in *Gâzi'ye ithâflı Mısrâların Aczi* ile¹¹⁸, Hâlid Fahrî Ozansoy'un¹¹⁹, Yaşar Nâbi Nayır'ın *Gâzi'ye*¹²⁰ isimli şiirlerinin yayımlanması da 1928'dedir. Gâlib Nâ-

¹¹⁰ *Servet-i Funûn* mec., 7 Temmuz, 1927, nu. 138/1612. Şâirin, Gâzi hakkında başka şiirleri için bk., yukarıdaki not — 18.

¹¹¹ H. Suad'ın Efgan Kırallı Amanullah Han'ın gelmesi üzerine Kâve-i Zâlim iğreti adıyla yayımlanan *Kasîde'sinin* son beytinde Gâzi'den de bahsedilmiştir (*Servet-i Funûn*, c. 64, nu. 184/1658, 24 Mayıs, 1928). Kırallı'nın Ankara'da Gâzi'yi ziyâreti 20 Haziran'dadır.

¹¹² *Hüseyin Suad Yalçın ve Şiirleri*, İst., 1943, Halk Basımevi, s. 39; 37-38.

¹¹³ *Mektep Şiirleri*, Toplayan: Yusuf Ziya, İst., 1928, Ma'rifet Matbaası, s. 3-4. Dört kıt'adır: *Bu güneş yüzlü, güneş sözlü, güneşler güneşi* كونش يوزلى ، كونش يوزلى ، كونش يوزلى ، كونش يوزلى tarih mısra'ıyla sona eriyor; bunun altında 1928 tarihi vardır. Gâzi'nin, Cumhuriyet Reisi sıfatıyla, İstanbul'a 1 Temmuz, 1927'de ilk gelişi dolayısıyla düşürdüğü tarih kıt'ası da vardır (*Güneş* mec., nu. 12, 30 Haziran, 1927, s. 8).

¹¹⁴ Yusuf Ziyâ, *Yanardağ*, İst., 1928, Ma'rifet Matbaası, s. 65-66. — *Kuş Cıvıltıları*, İst., 1938, Kanâat Kitabevi, s. 42-43.

¹¹⁵ *Varlık* mec., nu. 8, 29 Ekim, 1933, s. 119; diğer şiirleri gibi bütünüyle Atatürk hakkındadır.

¹¹⁶ *Kuş Cıvıltıları*, s. 7-8.

¹¹⁷ *Güneş* mec., nu. 12, 30 Haziran, 1927, s. 9. — *Gönülde Sesler*, İst., 1928, Sebât Matbaası, s. 165 v.d. — Yusuf Ziyâ, *Mektep Şiirleri*, s. 5 v.d.

¹¹⁸ *Mektep Şiirleri*, s. 18 v.d. *Köyünde Cumhuriyet* adlı şiirinin son kıt'asında Gâzi'den bahsedilmiştir (*Muhit* mec., Yıl-4, nu. 37, Teşrinisânî, 1931, s. 20).

¹¹⁹ *Mektep Şiirleri*, s. 20. *Türklük'e Hitâbeden Bir Şiir'den* başlığıyla altı mısra'ı da Gâzi hakkındadır (*Türk'ün Altın Kitabı*, c. II, s. 55).

¹²⁰ *Mektep Şiirleri*, s. 24. *Bu On Yıl* adlı şiirinde Gâzi'den bahsedilmiş (*Varlık* mec., nu. 8, 29.x.1933, s. 121), *Onun Sesi* başlıklı bütünüyle Gâzi hakkındadır (*Yeni Türk* mec., nu. 18, Şubat, 1934, s. 1342).

şid'in *En Büyük Türk'e — Vatan Şarkısı*'da onun hakkındadır¹²¹. 1931 Ağustos'unda Gâzi İstanbul'a gelmiş, bir süre Yalova'da kalmıştır; Kâzım Sevinc'in *Gâzi Geliyor* adlı şiiri bu münâsebetle yazılmış olsa gerektir¹²². Necmeddin Halil'in *Gâzi'nin Heykeli*, 1932'de İzmir'deki heykelin açılış töreni dolayısıyla yazılmıştır¹²³. Yalçın Tekin'in *Gâzi'nin Destanı — İnkılâb Tarihi* adlı kitabı Mustafa Kemal'in doğumu, öğrenimi, katıldığı savaşlar v.b. konularda muhtelif şiirlerini içine almaktadır; harf inkılâbı hakkındaki bir şiirle, ona uzun ömürler dileğiyle sona eren, şiir san'atı bakımından da epeyi başarılı bu eserin, şâiri tarafından, "2810 mısradan müteşekkil bu *Destan*'da, me'hazımız dördüncü cilt *Tarih*'tir., deniliyor; sonunda 19 Mayıs (1919-1932) tarihi bulunan bu cümle ile Gâzi'ye sunulmuştur: "Mes'ud bir tesâdüfle, Gâzi'nin Anadolu'ya ayak bastığı günün yıldıönümünde çıkan bu destan, büyük Münci'ye Türk Milleti'nin bir minnet ve şükran takdîmesidir¹²⁴.,,

Mustafa Kemal hakkında, ölümünden önce, en çok şiir ne münâsebetle ve ne zaman yazılmış ve yayımlanmıştır? Böyle bir soruya, "Cumhuriyet'in i'lânının onuncu yılı dolayısıyla, 1933'de.,, karşılığını verebiliriz: Nazif Tûfan'ın *Ulu Gâzi*¹²⁵, İlhamî Bekir'in *Gâzi M. Kemal*¹²⁶, Fuad Hulûsî'nin *Büyük Gâzi'ye*¹²⁷, Fethî Tevetoğlu'nun

¹²¹ *Meltem* (1928-30), İst., 1930, *Akşam* Matbaası, s. 73.

¹²² *Muhit*, nu. 35, Eylül, 1931, s. 6; nu. 34, Ağustos, 1931, s. 15. — Bizim de bu mecmuada, yüksek öğrenim yıllarımızda yazıp neşrettiğimiz bir şiirimiz vardır (Yıl 3, nu. 31, Mayıs, 1931, s. 16. Gençler arasında açılan şiir müsâbakasın da *Gâzi'ye* ve aynı sayfadaki *Köylü'ye* adlı şiirimiz birincilik kazanmıştı).

¹²³ *Bir Yudum daha*, İst., 1933, Suhûlet Kütüphanesi, s. 33; sonunda, 1932 tarihi vardır ve heykelin açılış töreni anlatılmıştır. Bu heykel Pietro Canonica tarafından yapılmıştır; açılış töreni 27 Temmuz, 1932'dedir (Gültekin Elibal, a.e., s. 216 v.d.).

¹²⁴ İst., 1932, Ahmed Hâlid Kitaphânesi, 143 sayfa.

¹²⁵ *Muhit* mec., Yıl-5, nu. 52, Şubat, 1933, s. 32.

¹²⁶ *Yeni Türk* mec., nu 9, Haziran, 1933, s. 746. Şâirin eserinin adı da yeni harfle M. Kemal eski harfle Gâzi M. Kemal imzâsının klişesidir: İst., 1933, *Resimli Ay* Matbaası, s. 8, "Bu yazı M. Kemal imzâsının ülküleştirilmesidir.,,

¹²⁷ Fuad Hulûsî, *Yılların Dili*, İst., 1933, Devlet Matbaası, s. 53. Eserde, mensûr kısımlar arasında bir münâsebetle yer alan Gâzi hakkında beyitler, kıt'alar, uzunca şiirler vardır (S. 38, 43, 44, 46, 57, 60-61).

*Savaş*¹²⁸, Abdülkadir Karahan'ın *İnkılâb Gençliği'nin Şarkısı*¹²⁹, H. Adnan'ın *Bir Büyük Aşka doğru*¹³⁰, Hüseyin Siret'in *Atatürk'e*¹³¹, Vasfi Mâhir'in *İnkılâb Türkünüz*¹³² ve *On Yılın Bayramında*¹³³, Ahmed Cemil Miroğlu'nun, *Cumhuriyet Onbirine Basıyor*¹³⁴, Hâşim Nezihi'nin *Gâzi*¹³⁵, Midhat Cemal'in *Gâzi'ye — Cumhuriyet'in Onuncu Yıldönümünde*¹³⁶,

¹²⁸ Atsız'a Yoldaş mahlası ile dir (*Birlik* gzt., nu. 2, 2 Ağustos, 1933). Şâirin 1937'de basılan *Türklük'e Kurban* adlı şiirinin 11'nci bölümünün son dördlüğünde Ata'dan bahsedilmiştir (İst., 1943, Arkadaş Matbaası, s. 17).

¹²⁹ *Birlik* gzt., nu. 3, 2 Eylül, 1933, Abdülkadir Karahan'ın *Büyük Ölmez ve Kutlu Belde, Gâzi, Büyük Başbuğ'un İzmir Heykeli Karşısında, Gâzi'nin Annesi — Yurdun Büyük Ölümlerinden* (Sonund İzmir — 14. 1. 1934 kaydı vardır) adlı şiirleri de üzerinde durduğumuz konu ile ilgilidir (*Güneşin Doğduğu Yurt — Şiirler, 1930-1934*, İzmir, 1934, Cumhuriyet Matbaası, s. 5-6, 7, 21-22).

¹³⁰ *Birlik*, nu. 5, 29 Ekim, 1933. Bu ve aynı gazetede yayımlanan bundan önceki notta kayıtlı iki şiir, *Gençlik Marşı* müsâbakası dolayısıyla yazılmıştır.

¹³¹ *Kıvılcımlı Kül*, İst., Acun Basımevi, 1937, s. 5 v.d. Şiirin sonunda 29.x. 1933 tarihi vardır.

¹³² *Varlık* mec., nu. 8, 29.x.1933, s. 119 *Tunç Sesleri*, Kastamonu, 1935, Vilâyet Matbaası, s. 22 v.d.

¹³³ A.e., s. 9-19; dört kısım, yer-yer Gâzi'den bahsedilmiştir. Şâirin *Hayat Şarkıları* adlı eserine alınmıştır (Ankara, b.t.y., Edebiyat Yayınevi, s. 59-65). Bunların dışında Atatürk için başka şiirleri de vardır: *Heykelin Karşısında* (*Tunç Sesleri*, s. 20-21); *Atatürk* (*Hayat Şarkıları*, s. 67); *Heykel* (*Gündüz* mec., nu. 3, 15.vi. 1936; a.e., s. 71); *Ona dâir*; *Ardından* (a.e., s. 71-75; 76-77).

¹³⁴ *Ülkü* mec., c. II, nu. 9, Birinciteşrin, 1933, s. 163. *Gâzi'nin Heykeli* adlı bir şiiri de vardır (*Yalvaran Dağlar*, İst., 1934, Sühület Kütüphanesi, s. 37).

¹³⁵ *Ülkü* mec., c. II, nu. 9, Birinciteşrin, 1933, s. 162. *Gâzi'ye* başlıklı bir başka şiiri de vardır (*Varlık* mec., nu. 24. 1. 1934, s. 377. Bu iki şiir, *Atatürk* ve *Atatürk'e* adı ile, şâirin *Ilgar* adlı eserine de alınmıştır (İst., 1935, Hayreddin Matbaası, s. 5, 6). Bu eserdeki *Atatürk Çocuklarının Şarkısı*; *İnansız Adam*; *Gençlik Marşı*; *Fırtına*, *Atatürk Türkiyesi'nin Gençlik Marşı* adlı şiirlerde de Atatürk üzerinde durulmuştur (S. 7, 13, 16, 17, 19).

¹³⁶ *Yeni Türk* mec., nu. 18, Şubat, 1934, s. 1341. — *Türk'ün Şehnâmesi*, İst., 1945, *Tasvir* Neşriyyâtı, s. 14 v.d. Şâirimizin onun için yazdığı başka şiirleri de vardır: *Gâzi*, *Türk'ün Altın Kitabı*, İst., 1928, s. 27; *Türk'ün Şehnâmesi*, s. 18. — *Onbeş Yıl Evvel — Cumhuriyet'in Onbeşinci Yıldönümünde* — ve *Onbeş Yılı Karşılarken* (*Türk'ün Şehnâmesi*, s. 19; 20 v.d.). *Atatürk'ün Heykeli Önünde* (A.e., s. 12 v.d.). Bu sonucu'nun hangi heykel için yazıldığı metninden açıkca anlaşılamamaktadır. T. B. Millet Meclisi'nin Mustafa Kemal'e Atatürk soyadını veren kânûnu kabûlü 24 Kasım, 1934'dedir. Ankara'daki anıtlardan Yenişehir'deki Zafer, Etnografya Müzesi önündeki heykeli (1934), Güven Park'taki Anıt (1935) olabilir (Y.bk., not — 98, a.e., s. 383).

Behçet Kemal Çağlar'ın *Görmeğe Geldim*¹³⁷, Hasan Basri Çantay'ın *Gâzî Destanı*¹³⁸ adlı şiirleri, İshak Re'fet'in *Onuncu Yıla Destan*'i¹³⁹ bu yıla aittir. Bunlar dışında, onuncu yıl dolayısıyla başka şiirler de bulunduğu gibi, bir şâirin bu konudaki, ayrıca muhtelif şâirlerin bu yoldaki şiirlerini içine alan eserler de vardır¹⁴⁰.

¹³⁷ *Görmeğe Geldim, Varlık* mec.,nu. 17, 15 Mart, 1934; Behçet Kemal'in Büyük Gâzî için yazdığı ilk şiiridir. Bu yeni şiiri, onu, Londra'da Türk Sefiri'nin sofrasında okuyuşunu anlatmaktadır, notu verilmiştir. Şâirin *Görmeğe Geldim* başlıklı iki şiiri daha vardır; yine onun hakkında, fakat *Varlık*'takinden başkadır (*Burda Bir Kalb Çarpıyor*, İst., 1933, Suhület Kütüphânesi, s. 5-7; *Atatürk*, İst., Nebioğlu Yayınevi, 1965, s. 16-18, sonunda, Ankara—1933 tarihi vardır). Şâirin M. Kemal hakkında pek çok şiiri bulunmaktadır: *Büyük Türk'ün Huzûrunda, Samsun'a Çıktığı Gün (Burda Bir Kalb Çarpıyor*, s. 8-9, 20-22). *Yüz Yıllarca 1933, Samsun Güneşi* 1935, *Başkalarına* 1937'de yazılmıştır (*Atatürk*, s. 19, 12, 20).

¹³⁸ Bu güzel destan Aşık Hasan mahlasıyledir (*Cumhuriyet'in Onuncu Yılı için Yazılan Şiirler, Destanlar*, Ankara, 1933, *Hâkimiyyet-i Milliye* Matbaası, s. 4-5). Aşık Hasan bir halk şâiri sanıldığı için, bu şiir Dr. Sâim Sakaoglu—Turgut Günay'ın hazırladığı *Halk Şiirinde Atatürk* adlı esere alınmıştır (Daha çok bilgi için bk., F. A. Tansel, *Atatürk hakkında Ozanlarımızın Söylediği Şiirler (1919-38)*, *Belleten* c. ix., sayı 167, Temmuz, 1978, s. 466-67, not — 3-4).

¹³⁹ *Cumhuriyet'in Onuncu Yılı için Yazılan Şiirler, Destanlar*, Ankara, 1933, *Hâkimiyyet-i Milliye* Matbaası, s. 22-28. Bu destan, başlıksız, nazım şekli bakımından muhtelif on şiiri içine almaktadır; bunlardan birkısmı, *Dumlupınar Türküleri* ve *Cumhuriyet Türküleri* başlığıyla, şâirin *Cumhuriyet Destanı* adlı eserinde vardır (Ankara, 1934, *Hâkimiyyet-i Milliye* Matbaası, s. 36-44, 48-52). *Ne Mutlu Bana ki Türk Yaratıldım* eseri (Ankara, 1933, a.y.) ile, *Atatürk* adlı kitabını meydana getiren *Atatürk, Dumlupınar'a Deyiş, Dumlupınar'ın Deyişleri, Akdeniz'in Deyişi* de onun için yazılmıştır (Ankara, *Ulus* Matbaası, 1935. s. 5, 7, 9, 12). T. C. Kültür Bakanlığı Kütüphâneler Genel Müdürlüğü'nce yayımlanan *Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu*'nda, Anıtkabir'de bulunan eserler arasında, şâirin rik'a hattıyla, Sivas'ta 1340 (1924)'da yazdığı, Atatürk'e sunduğu kitap boyundaki yazmanın yetmişbir yaprağında, *Zafer bu bir kumanda mı yoksa şimşek mi mısırâyile başlayan, Geldi Sultân-ı bahar meclis-i pür-şevkimize mısırâyile sona eren, muhtelif şiirleri yer aldığı anlaşılıyor* (Ankara, 1979, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 7, T. 811. 316, o 6 Anıt 972). Anıtkabir numarasının altında yalnız İshak; bundan sonraki satırın başında İshak Re'fet (Danışman) adı kaydedilmiştir. Yanılmıyorsak, Danışman soyadının doğrusu İşıtman olsa gerektir. Şâirin 1933'de basılan *Ne Mutlu Bana ki Türk Yaratıldım* adlı eserindeki *Yurdumu Boğan Sel* adlı şiirinin altında Sivas—1924 tarihinin bulunmasına (S. 114) dayanarak bu şiirlerin İshak Re'fet İşıtman'a ait olduğunu tahmin ediyoruz; bunları, onun basılı eserlerindeki şiirleri ile karşılaştırıp inceleme imkânı bulunca bu düşüncemizin kesinleşeceğini ummaktayız.

¹⁴⁰ Mehmed Nureddin, *Gâzî Geçiyor* ve *Koşun Geçiyor* (Sonunda 29. x. 1933 tarihi vardır): *Bayram Günü — Gün Doğarken* başlıklı şiirinin de aynı münâsebetle

Sarac Hacı-oğlu'nun *Türk'ün Destanı*,

Tanrı yaratınca gök ile yeri,
Konuldu 'Arş üze nişanı Türk'ün;
Hilkatin ibtidâ makbûl eseri,
Kurulması oldu bünyanı Türk'ün !

mısrâlarıyla başlamakta, yetmiş dörtlüğü içine almaktadır. İslâm'dan önce ve sonraki Türk tarihi, büyük devlet adamları ve zaferlerimiz anlatıldıktan sonra, şiirin geri kalan otuzüç dörtlüğünde Çanakkale ve İstiklâl Savaşı zaferlerimiz dolayısıyla Mustafa Kemal'in cesâreti, kahramanlığı, dehâsi üzerinde durulmuş, Cumhuriyet'in i'ânından sonraki inkılâblardan da bahsedilmiştir; bunların sonuncusu olarak harf inkılâbından bahsedilmesi, destanın 1928'den önce yazılmadığını gösterir. Şâirin tarih, bir *Âyet*'e dayanarak yazdığı,

Cümle mahlûkâtan eşref, mükerrem,
Yazıldı semâya unvânı Türk'ün!

beytinden din bilgisi de kuvvetli olduğu anlaşılıyor; Türk'ün redifli bu destan, Gâzî hakkında,

Eğer olmasaydı Mustafa Kemal,
Türk'e inkırâzı âkîbet ahvâl,
Acıyıp hâline Rabb-i Mûte'âl;
Eyledi Gâzî'yi dermânı Türk'ün !

kit'ası, v.b. epeyi dörtlüğü içine almaktadır¹⁴¹.

Çankırılı Hacı Şeyh-oğlu mahlasını kullanan Ahmed Kemal'in *Ergenekonlar* adlı *Destan*'ında 552'de Gök-Türkler'in istiklâllerini elde etmelerinden meydana gelen *Ergenekon Destanı* anlatılmış, buna benzetilerek Cumhuriyet'in i'ânını hazırlayan İstiklâl Savaşı, dolayısıyla Gâzî gençlerin örnek alması gerekli bir kahraman olarak canlandırılmıştır. Şâirin, "on yıl evvel Orta-Anadolu'nun etrâfı,, düşmanlarla çevrildiğinden bahsetmesine dayanarak, bu güzel *Destan*'ın

yazıldığı anlaşılıyor (*Varlık* mec., nu. 25, 15 Temmuz, 1934, s. 10). Kâzım Nâmî, *Cumhuriyet Destanı* (*Cumhuriyet'in Onuncu Yılı için Yazılan Şiirler, Destanlar*, Ankara, 1933, s. 19-21). Necdet Rüşdü, *Onuncu Yıl Marşı* (Edhem Üngör, a.e., s. 220-22).

¹⁴¹ *Çankırı Şiirleri*, b.y.b.t.y., s. 1-12. Eser, içine aldığı şiirlerden birinde, Cumhuriyet onbirinci yılına bastığından söz edildiğine, bütün şiirlerde Atatürk değil, Mustafa Kemal ve Gâzî ad ve sıfatıyla anıldığına göre 1934'de basılmış olabilir.

1929-30'da yazıldığını öne sürebiliriz¹⁴². Mes'ud Kâmi'nin kırkbir dördlüğü içine alan *Türk'ün Destanı*, Fânî Baba mahlasıyla olan *Destan*, Cumhuriyet'in onbirinci yılı üzerine yazılan İ. Rüştü imzâlı *İnkılâb Destanı* da¹⁴³, Gâzî için yazılan şiirler arasında tarih ve edebiyatca değeri bakımından unutulmayacak eserlerdendir.

1934'den başlayarak, Atatürk'ün ölümüne, 10 Kasım, 1938'e kadarki yıllar arasında onun için yazdıkları şiirlerini yayımlayan şâirlerimiz sayıca azdır; bunların çoğu, birkaçı dışında genç şâirlerimizdir: Meclis'in Dördüncü Devresi'nde El-Aziz'den Millet Vekili seçilen Fâzıl Ahmed Aykaç'ın İlkteşrin, 1934'de yazdığı *Önder'i Dinkerken*'i, M. Kemal'in belli bir tarihteki konuşması değil, konuşmasının uyandırdığı te'sir, söz konusu ettiği şeyler hakkındadır¹⁴⁴. Rizâ Vural'ın *Gâzî*'ye adlı güzel şiiri Cumhuriyet'in onbirinci¹⁴⁵, Münir Müeyyed Bekman'ın *Canımız Armağan Olsun*'u onikinci yıldönümü üzerine yayımlanmıştır; sonuncunun yine 1935'de neşredilen, Dumlupınar zaferiyle sona eren Başkumandanlık Meydan Savaşı'nı canlandıran *30 Ağustos* başlıklı şiirinin de bulunduğunu söyleyelim¹⁴⁶. 1935-36'da neşredilen şiirlere örnek olarak Rizâ Polat'ın *O Baş* adlı şiirini¹⁴⁷, Osman İsmet Ulukut'un, *Atatürk'ünü*¹⁴⁸, Oğuz Turgut Yaylalı'nın *Onun Heykeli*, *Hep Onun için*, *Onu Görsem*¹⁴⁹, Sâlih Zeki Aktay'ın *Gâzî — Heykel*¹⁵⁰, Nâci Receb Yıldan¹⁵¹ ve Hüsnü Çağlar'-

¹⁴² A.e., s. 13-17. Çankırılı Tal'at'in verdiği bilgiye göre Kemal Ahmed (doğumu: 1295/1878), Hacı Şeyh-oğulları nâmıyla tanınmış âileden Tal'at Efendi'nin oğlu, adı Ahmed, mahlası Kemal'dir (*Çankırı Şâirleri*, 1930, Çankırı Matbaası, s. 171). Bu bilgiye dayanarak, Hacı Şeyh-oğlu'nun ve A. K. imzâsının ona âit olduğu düşüncesindeyiz.

¹⁴³ A.e., sırasıyla bk., s. 18-24; 38-41; 49-59.

¹⁴⁴ *Hitâbeler, Hicivler, Şiirler ve sâire*, İst., 1934, s. 247-48.

¹⁴⁵ *Varlık* mec., nu. 32; 1 İkinciteşrin, 1934, s. 119.

¹⁴⁶ *Ülkü* mec., c. vi., nu. 33, 31; İkinciteşrin, Eylül, 1935, s. 230, 64 v.d. Aynı mecmuada Mete imzâsıyla, gençler tarafından söylenilmiş gibi tertiplenen, *Biz* başlıklı güzel iki kıt'a da vardır (C. III., nu. 15, Mayıs, 1934, s. 201).

¹⁴⁷ *Varlık* mec., nu. 15, 15 Şubat, 1935, s. 287.

¹⁴⁸ *Her Akşam*, İst., 1935, *Vakit* Matbaası, s. 3; şâirin bu eserindeki *Biz* adlı, ışık tutan Atatürk ülküsünden bahsettiği bir şiiri de vardır (S. 31).

¹⁴⁹ *Devrim Yolunda — Güneşler Güneşi'ne*, İst., 1935-36, Asrî Basımevi, s. 10, 11, 12 v.d.

¹⁵⁰ *Asya Şarkıları*, İst., b.t.y., Suhûlet Kütüphanesi, s. 67-69. S. Z. Aktay'ın 1936'da yayımlanan *Pınar* adlı eserinde, çıkan kitapları arasında *Asya Şarkıları*'da kaydedilmiştir.

¹⁵¹ *Gündüz* mec., nu. 4, 15 Temmuz, 1936, s. 127.

ın *Atatürk'e* başlıklı şiirlerini gösterebiliriz¹⁵². Hasan Âli Yücel'in 1937'de yayımlanan *Türk ve Atatürk*'ünün daha öncekilerden başkacılığı, çocuklar için yazılmış olmasıdır¹⁵³.

1937-38'de şâirlerimizin Atatürk'e dâir yazacakları şiirler için yeni bir konu başgöstermiştir: 1937'de Fransa-Suriye Andlaşması'na göre İskenderûn Sancağı yerine Hatay Devleti kurulması, bunun yürürlüğe girmesi (4. VII. 1938), Hatay'ın bağımsızlığa kavuşması (2. IX. 1938), Türkiye topraklarına katılması yolundaki çalışmaları¹⁵⁴. . . Afif Evren'in

Doğdun_üstünde Ata'm, verdi ışık nurlu başım
Kalbi Türk, varlığı Türk, herşeyi Türk, Türk Hatay'a

beytini içine alan *Ata'ya* ve *Hatay'a*¹⁵⁵, Necmeddin Veysî Aksel'in *Hatay*¹⁵⁶ adlı, M. Nuri Gencosman'ın aşağıda bütününi verdiğimiz *Hatay'dan Ata'ya* başlıklı, Mustakil Hatay Devleti'nin fi'len kuruluşundan sonra, 13 Temmuz 1938'de yazdığı şiiri, yeni bir zaferin heyecânını, yurt ve Atatürk sevgisini biribirine kaynaşmış olarak duyurmaktadır¹⁵⁷:

Sızlarken yüreklerde uzun yılların yası,
Hatay kurtulacaktır dedi Türk'ün Ata'sı.
Canlı bir beste vardı onun coşkun sesinde
Ümitler şahlanmıştı yurdun dört köşesinde.
Bu ses, şirin Hatay'ın kurtuluş müjdesiydi,
Bu ses hakkın, kuvvetin, azmin o gür sesiydi.
Çınladı bir yıl önce hasretli gönüllerde,
Esir yaşatmam dedi, Türk'ü doğduğu yerde.
Bu seste içten gelen derin bir sızı vardı,
Bu seste şimşeklerin kırılmaz hızı vardı!

¹⁵² *Türekten Sesler*, Konya, 1936, Hâşim Basımevi, s. 3 v.d.

¹⁵³ *Sizin İçin — Çocuklara Şiirlerim*, İst. 1937, Ülkü Basımevi, s. 11-13; 14. Aynı eserdeki *Cumhuriyet*'in son iki, *Altı Ok*'un ilk dördlüğünde de Atatürk'ten bahsedilmiştir (S. 16, 23). *Türk'ün Altun Kitabı*'ndaki (C. II., s. 71) mensûr yazısının sonunda: *Türk Milleti gâzî'dir * Gâzî Türk Milleti'dir* beyti vardır.

¹⁵⁴ Daha çok bilgi için bk. F. A. Tansel, *Atatürk hakkında Ozanlarımızın Söylediği Şiirler, Belleten*, c. XLII., Temmuz, 1978, s. 493 v.d.

¹⁵⁵ *Konya'dan Bir Ses*, Konya, 1937, *Babalık* Matbaası, s. 14.

¹⁵⁶ *Yeni Türk* mec., nu. 61, İkincikânûn, 1938, s. 1612.

¹⁵⁷ *Kırkından Sonra — Gönül Sazı*, İst., 1939, Ülkü Basımevi, s. 54-56.

Bu ses, öyle bir fânî başın sesi değildi,
 Bu ses yükseldiği gün bütün başlar eğildi.
 Bu sestî kavuşturan bizi güzel Hatay'a,
 Tarih bir çelenk ördü yine büyük Ata'ya !
 Zaferden başka zâten ne beklenirdi ondan,
 Kurtaran sensin Ata'm Türk'ü Ergenekon'dan !..

Mustakil Hatay Devleti'nin kuruluşundan önce Atatürk'e yazdığı dokuz beyitlik *Bayram Tebriki*'nde,

Bir mübeşşirsin ki tebşîr ettin Antâkiya'yı,
 Tahlis için dert ve mihnetten tamâmen Türkler'i.
 Gel eriş imdâda artık ey halaskâr el-emân,
 Kalmadı sabrâ tahammül kurtar artık bizleri !

diyen Antakyalı Reşid Lâmi Efendi'nin, Türk askerinin Hatay'a girmesi, buranın istiklâline kavuşması üzerine halkın duyduğu sevinci, Atatürk'e minneti anlatan iki şiiri daha vardır¹⁵⁸.

İncelememizde buraya kadar verdiğimiz bilgi ve örneklerden anlaşıldığı üzere, şâirlerimiz, Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşı'nda Anafartalar Gurupu Kumandanlığı sırasında, 10 Ağustos, 1915'de düşmanı bu cepheden geri püskürtmesi kahramanlığından başlayarak, 2 Eylül, 1938'de Hatay Devleti'nin kuruluşuna kadarki tarih vak'alarını, bu arada yapılan yenilikler, annesinin ölümü, v.b. husûsî hayâtıyla ilgili ba'zı hâdiseleri ele almışlardır. Esirlik, Savaş günlerinin acılarını, kazanılan zaferlerin sevincini ba'zen da tarih kıt'alarıyla anlatıp canlandırırken Mustafa Kemal için kullandıkları isim ve sıfatlar onun vatanseverliğini, fedâkârlığını, kahramanlığını, yol göstericiliğini, kurtarıcılığını, v. b. yönlerden eşsizliğini, büyüklüğünü çok iyi anlatır: *Alp, Arslan, Sarı Arslan, Türk Arslanı Yurdun Arslanı; Baş Kumandan, Yüce Kumandan, Bozkurt; Büyük Münci, Büyük Önder; Demir-el, Dâhi, Dâhi-i Teceddüd; Gâzî-i Müebbed, Gâzî-i Sâhib-Kemâl, Güneş, Güneşler Güneşi; Halâskâr, Hazret; Baş Kahraman, Kemâl-i Zafer; Millet esiri; Paşa Baba, Yüce Paşa; Rehber; Ülkü Tanrımız, Vatan Fedâisi, Zafer Kartalı*.. Bu isim ve sıfatlar ona karşı duyulan minnetin, şükrân ve sevginin birer sembolüdür; bu duygular, şâirlerimizin onun için yazdıkları şiirlerinde işledikleri konuların zenginleşmesine yol açmıştır: Tarih vak'alarının geçtiği,

¹⁵⁸ Ahmed Fâik Türkmen, Antakya, 1939, İktisat Basımevi, s. 854-59. Şâirin Gâzî hakkındaki başka şiirleri için bk., yukarıdaki not — 48).

muhtelif inkılâbların başlatıldığı sırada bu konularda şiir yazmamış olanlar sonraları bunların yıldönümlerinde aynı şeyleri canlandırmağa çalışmışlardır. Seyâhatleri, heykelleri, resimleri, muhtelif yönleriyle maddî ve ma'nevî varlığı, nutukları dolayısıyla hatiblik kudreti, sesinin te'sir ve âhengi, savaş meydanlarında kumanda emirleri, muhtelif konuşmalarındaki veciz, güzel cümleleri şâirlerimiz için bitip-tükenmez başlıca birer ilhâm kaynağı olmuş, unutulmaz varlığı bu şiirlerde de yaşatılmış ve yaşamaktadır.

Ankara — 3 Ekim, 1980

DÜZELTMELER

Aşağıdaki yanlışların lutfen düzeltilmesi recâ olunur :

<u>Yanlış</u>	<u>Doğru</u>	<u>Sayfa</u>	<u>Satır</u>
taradığımız	araştırdığımız	288	25
kazandırbığımızı	kazandırdığımızı	293	25
20 Haziran, 1921'de	1920 Temmuz'unda	294	8
Mektubunda	mektubunda	295	29
Haziran'ında	Nisan'ında	299	20
zaferinden	zaferinden sonra	301	1
sonra	önce	301	1
<i>İttihâf</i>	<i>İthâf</i>	301	10
<i>esmâ-i</i>	<i>esmâ ü</i>	304	36
<i>Bir Ömür böyle Geçti</i>	<i>Suda Halkalar</i>	306	34

